V. STRUKTURA CELÓW STRATEGII

Część strategiczną dokumentu tworzy hierarchiczny i spójny układ zamierzeń rozwojowych województwa, na który składają się: cele strategiczne, cele operacyjne oraz kierunki działań pozwalające na osiągnięcie założonej wizji rozwoju. W Strategii wskazano **trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej**:

- Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka,
- Obywatelskie społeczeństwo równych szans,
- Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

Cele strategiczne polityki rozwoju województwa łódzkiego ukierunkowują zakres niezbędnych działań, w perspektywie roku 2030, pozwalających na wykorzystanie potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych, zdiagnozowanych jako strategiczne wyzwania rozwojowe. Odnoszą się do działań realizowanych w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzennej, uwzględniając **współzależność procesów rozwojowych** zachodzących w ramach tych trzech sfer.

Dodatkowo wskazano jeden **cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region.** Skuteczne działania podejmowane w sferze zarządczej pozytywnie oddziałują na realizację wskazanych powyżej celów strategicznych oraz pozwolą na skuteczną realizację Strategii i optymalizację procesów rozwojowych. W ramach tego celu działania będą skoncentrowane na poprawie funkcjonowania administracji publicznej oraz rozwoju współpracy na różnych poziomach zarządzania, szczególnie współpracy samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych.

Istotą tego celu będzie **prowadzenie zintegrowanej polityki rozwoju, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju,** poprzez wzmacnianie potencjału endogenicznego miast i obszarów wiejskich, podniesienie ich atrakcyjności osadniczej, niwelowanie barier rozwojowych, zapobieganie peryferyzacji. Kluczowe znaczenie będzie przy tym miało poszanowanie zasad ochrony środowiska, w tym najwartościowszych elementów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polityka zrównoważonego rozwoju pozwoli na zaspokojenie potrzeb obecnych mieszkańców województwa łódzkiego i zachowanie najcenniejszych elementów środowiska dla przyszłych pokoleń. Osiąganie efektu synergii w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego będzie następowało z poszanowaniem walorów przestrzeni.

Realizacja strategicznej polityki rozwoju adresowana jest do wszystkich podmiotów funkcjonujących w Łódzkiem i będzie odbywała się na obszarze całego województwa.

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	KIERUNKI DZIAŁAŃ
1. sfera GOSPODARCZA NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA	1.1. ZWIĘKSZENIE POTENCJAŁU BADAWCZEGO I INNOWACYJNEGO	1.1.1. Rozwój sfery B+R, szczególnie na rzecz inteligentnych specjalizacji
		1.1.2. Intensyfikacja współpracy między sferą B+R a przedsiębiorcami
		1.1.3. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji
		1.1.4. Wykorzystanie istniejących i kształtujących się potencjałów stymulujących rozwój gospodarczy
	1.2. PODNOSZENIE JAKOŚCI KAPITAŁU LUDZKIEGO	1.2.1. Zwiększenie wykorzystania potencjału łódzkich uczelni
		1.2.2. Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego
		1.2.3. Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo, w tym bezrobotnych
		1.2.4. Rozwój kompetencji kluczowych
	1.3. WSPARCIE ROZWOJU MŚP	1.3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw
		1.3.2. Wspieranie usieciowienia MŚP
		1.3.3. Poprawa efektywności i sprawności działania IOB
	1.4. ROZWÓJ SEKTORA ROLNEGO I ZWIĘKSZENIE JEGO KONKURENCYJNOŚCI	1.4.1. Zwiększenie efektywności i opłacalności produkcji rolnej
		1.4.2. Utrzymanie wysokiego poziomu jakości produktów rolno-spożywczych
2. sfera SPOŁECZNA OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS	2.1. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO	2.1.1. Budowa zaufania społecznego, rozwijanie postaw społecznych i obywatelskich, promowanie wartości rodzinnych
		2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury
		2.1.3. Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji
		2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej
	2.2. POPRAWA STANU ZDROWIA MIESZKAŃCÓW	2.2.1. Podniesienie świadomości prozdrowotnej i wzmocnienie działań profilaktycznych
		2.2.2. Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia
		2.2.3. Poprawa dostępności w zakresie opieki długoterminowej i psychiatrycznej
	2.3. OGRANICZENIE SKALI UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO	2.3.1. Wsparcie dla rodzin i osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem
		2.3.2. Rozwój placówek i usług świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług)
		2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej
3. sfera PRZESTRZENNA ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ	3.1. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I POPRAWA JAKOŚCI ZASOBÓW ŚRODOWISKA	3.1.1. Poprawa jakości powietrza
		3.1.2. Ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości
		3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody
		3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych
	3.2. OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU	3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego
		3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych
		3.2.3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni
	3.3. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ	3.3.1. Zwiększenie dostępności drogowej województwa
		3.3.2. Włączenie w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie dostępności kolejowej województwa
		3.3.3. Zwiększenie dostępności lotniczej województwa
		3.3.4. Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym
		3.3.5. Zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwój usług logistycznych
	3.4. NOWOCZESNA ENERGETYKA W WOJEWÓDZTWIE	3.4.1. Rozwój strategicznego systemu elektroenergetycznego
		3.4.2. Rozwój strategicznego systemu gazowego
	3.5. RACJONALIZACJA GOSPODARKI ODPADAMI	3.5.1. Rozwój infrastruktury w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym
		3.5.2. Zmniejszanie negatywnego wpływu odpadów na środowisko
		3.5.3. Poprawa skuteczności oczyszczania województwa z azbestu
	3.6. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPNOŚCI DO USŁUG TELEINFORMATYCZNYCH	3.6.1. Rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury teleinformatycznej
		3.6.2. Rozwój, wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych e-usług

CEL HORYZONTALNY	KIERUNKI DZIAŁAŃ
ZARZĄDZANIE ROZWOJEM EFEKTYWNIE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANE WOJEWÓDZTWO	a. Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli
	b. Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem
	c. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa samorządów
	d. Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego

1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA

Kluczowym wyzwaniem dla gospodarki województwa jest **zdynamizowanie procesu transformacji** w kierunku **gospodarki opartej na wiedzy**, wytwarzającej nowoczesne i konkurencyjne produkty i usługi. Od sukcesu działań podjętych w sferze gospodarczej zależy przyszłe miejsce Łódzkiego na arenie krajowej i europejskiej, a także to, czy województwo będzie atrakcyjnym miejscem do życia, pracy, inwestowania oraz zaspokajania potrzeb i ambicji mieszkańców. **Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka** to również **miejsca pracy wysokiej jakości,** które stanowią silny bodziec zwiększający atrakcyjność osadniczą. Analizy prowadzone w zakresie dyfuzji innowacji w województwie łódzkim[200] wskazują, że główne problemy koncentrują się wokół trzech zagadnień: zaufania między partnerami systemu innowacji, efektywności i przystępności administracji publicznej oraz edukacji i kwalifikacji mieszkańców.

Osiągnięcie założonego celu wymaga działań w czterech głównych obszarach. Punktem wyjścia jest **dyfuzja innowacji** na całą gospodarkę województwa. W każdej aktywności gospodarczej istnieje miejsce na innowacje. SRWŁ 2030 wspiera je, począwszy od drobnych rozwiązań organizacyjnych, na wdrażaniu dużych prac badawczych skończywszy. Niezbędnym czynnikiem jest wysokiej jakości **kapitał ludzki**, którego gotowość do tworzenia, wdrażania i wykorzystywania innowacji zadecyduje o powodzeniu w realizacji celu. Obszarem szczególnego wsparcia w tym zakresie są **małe i średnie przedsiębiorstwa**, stanowiące 99% liczby podmiotów gospodarczych województwa, często o niskiej konkurencyjności, mało innowacyjne i zamknięte na współpracę. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki jest wysokotowarowe **rolnictwo** i **przetwórstwo rolno-spożywcze** oferujące produkty najwyższej jakości.

Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego

Rozwój nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki jest zdeterminowany zdolnością do tworzenia i absorpcji innowacji oraz potencjałem prac badawczo-rozwojowych. Środowisko innowacyjności wymaga wsparcia na wielu płaszczyznach. Największy nacisk położony będzie na badania naukowe o charakterze wdrożeniowym, które najsilniej przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności i umożliwią transformację technologiczną gospodarki. Jednocześnie **rozwój kadr** wraz z **unowocześnieniem zaplecza badawczo-rozwojowego** stworzy warunki do prowadzenia badań naukowych na szerszą skalę.

Przedsiębiorstwa funkcjonujące w ramach **regionalnych inteligentnych specjalizacji** województwa łódzkiego, dzięki pracom badawczym i rozwojowym, będą w stanie oferować nowoczesne i innowacyjne produkty, konkurencyjne na rynkach światowych. Ich jakość i rozpoznawalność będzie pozytywnie wpływać na wizerunek Łódzkiego jako województwa o nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarce. Szansą rozwoju gospodarczego województwa będą również **nowe regionalne inteligentne specjalizacje wyłonione z zastosowaniem procesu przedsiębiorczego odkrywania**.

Prace badawczo-rozwojowe oraz szerokie wykorzystanie **technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)** przyczynią się do dalszego rozwoju **biogospodarki, reindustrializacji** oraz aktywowania nowych potencjałów, np. z zakresu **gospodarki o obiegu zamkniętym** i **przemysłu 4.0.**

Polityka proinnowacyjna zostanie ukierunkowana na **wzmacnianie współpracy** między instytucjami badawczymi, ośrodkami akademickimi, samorządami, przedsiębiorcami oraz pozostałymi interesariuszami regionalnego ekosystemu innowacyjności. W ramach działalności IOB **zintensyfikowana zostanie praca brokerów technologii**, dzięki czemu możliwe stanie się zacieśnianie współpracy sfery B+R z przedsiębiorcami.

Kierunki działań i działania:

1.1.1. Rozwój sfery B+R, szczególnie na rzecz inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez:

- rozwój zaplecza naukowo-badawczego, wsparcie jednostek B+R, ze szczególnym uwzględnieniem B+R w przedsiębiorstwach,
- wspieranie badań o charakterze wdrożeniowym, komercjalizacja wyników badań i wsparcie nawiązywania kontaktów w kraju i za granicą,
- rozwój zasobów kadrowych w szkołach wyższych, jednostkach B+R oraz działach B+R przedsiębiorstw.

[200] Analiza wąskich gardeł dyfuzji innowacji w województwie łódzkim, BPPWŁ, listopad 2020.

1.1.2. Intensyfikacja współpracy między sferą B+R a przedsiębiorcami, m.in. poprzez: • zwiększenie zaangażowania instytucji otoczenia biznesu we współpracę między jednostkami B+R a przedsiębiorcami, • wspieranie działalności brokerów technologii oraz promocję idei „brokeringu technologicznego", • promocję dobrych praktyk w zakresie współpracy sfery B+R i przedsiębiorstw, rozwój zaplecza laboratoryjnego poprzez wsparcie IOB, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy z MŚP.
1.1.3. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez: • pogłębienie współpracy między sferą nauki, biznesu, administracji publicznej i instytucji wspierających, • zwiększenie internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym m.in. wspieranie wejścia na nowe rynki, rozwój e-eksportu[201], udział w targach i misjach zagranicznych, • budowę pozytywnego wizerunku i promocję przedsiębiorstw funkcjonujących w obszarze regionalnych inteligentnych specjalizacji, • wykorzystanie procesu przedsiębiorczego odkrywania na rzecz wyłaniania nowych regionalnych inteligentnych specjalizacji, • wspieranie rozwoju nowoczesnych technologii, w tym kluczowych technologii wspomagających (KET)[202], a także procesów dyfuzji innowacyjnych rozwiązań dla gospodarki.
1.1.4. Wykorzystanie istniejących i kształtujących się potencjałów stymulujących rozwój gospodarczy, m.in. poprzez: • wsparcie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) dla tworzenia nowych zaawansowanych produktów i usług, np. dzięki idei Hubu Innowacji Cyfrowych, • wsparcie wdrażania rozwiązań z zakresu biogospodarki, wykorzystujących biotechnologiczne i chemiczne procesy, bioprodukty i produkty chemii specjalistycznej oraz inżynierii środowiska, • wsparcie reindustrializacji gospodarki województwa, obejmującej również zastosowanie rozwiązań z zakresu przemysłu 4.0, m.in. zaawansowanych systemów integracji, analizy i przetwarzania danych, z wykorzystaniem Przemysłowego Internetu Rzeczy[203], robotów współpracujących, wdrożeń sztucznej inteligencji, autodiagnostyki, chmury danych oraz Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ), oraz produkcji i magazynowania niskoemisyjnej energii elektrycznej.

Cel operacyjny 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego

Jakość kapitału ludzkiego stanowi jeden z kluczowych elementów gospodarki opartej na wiedzy i jednocześnie jest jednym z czynników warunkujących atrakcyjność rynku pracy w województwie. Jednym z najważniejszych czynników wpływających na wysoki poziom kapitału ludzkiego są **atrakcyjne uczelnie**, których potencjał jest w pełni wykorzystany.

Aby mogły one stać się swoistymi magnesami przyciągającymi młodych ludzi nie tylko z Łódzkiego, ale także z innych województw i z zagranicy, konieczne jest ich kompleksowe wsparcie – także poprzez kreowanie **pozytywnego wizerunku Łodzi i województwa łódzkiego**. Natomiast dla pozyskania naukowców z kraju i zagranicy, należy położyć nacisk na **aktywne promowanie i wykorzystanie istniejącego zaplecza technologicznego i kapitału ludzkiego** oraz wsparcie **doktoratów wdrożeniowych**. **Wsparcie edukacji i wzrost kwalifikacji mieszkańców** jest jedną z trzech rekomendacji sformułowanych w Analizie wąskich gardeł dyfuzji innowacji w województwie łódzkim[204].

Pracodawcy – wobec rosnącej potrzeby rozwoju technologicznego działalności produkcyjnej i usługowej – będą poszukiwali osób o wysokim poziomie **kompetencji kluczowych** oraz z kwalifikacjami[205] odpowiadającymi bieżącemu zapotrzebowaniu na rynku pracy. Szczególny nacisk zostanie położony na edukację od najmłodszych

[201] Sprzedaż internetowa produktów i usług do innych krajów.
[202] Kluczowe technologie wspomagające (ang. *key enabling technologies*), do których zalicza się mikro- i nanoelektronikę, fotonikę, nanotechnologię, biotechnologie przemysłowe, zaawansowane technologie produkcyjne.
[203] Przemysłowy Internet Rzeczy jest koncepcją wywodzącą się z Internetu Rzeczy i obejmuje przemysłowe zastosowanie urządzeń połączonych w sieć, źródło: przemyslprzyszlosci.gov.pl
[204] Badanie zrealizowane przez BPPWŁ w Łodzi w 2020 roku.
[205] Kwalifikacja – zestaw efektów uczenia się w zakresie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych, nabytych w edukacji formalnej, edukacji pozaformalnej lub poprzez uczenie się nieformalne (Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, Art. 2).

lat ukierunkowaną nie tylko na wiedzę teoretyczną, ale też kształtowanie postaw prospołecznych i proekologicznych poprzez włączenie kompetencji kluczowych do procesu nauczania. W świetle dokonujących się zmian technologicznych gospodarki (Przemysł 4.0, technologie 5G) szczególnie istotne na rynku pracy staną się **umiejętności cyfrowe**.

Kolejnym elementem, którego rozwój zapewni wzrost jakości kapitału ludzkiego w województwie łódzkim, jest **kształcenie zawodowe i podstawowe**. Promocja kształcenia zawodowego i aktywniejsze włączenie w ten proces przedsiębiorców przyczyni się do wzrostu zainteresowania tego rodzaju kształceniem. Dopełnieniem kształtowania rynku pracy poprzez działania na rzecz podnoszenia jakości kapitału ludzkiego jest **propagowanie idei kształcenia ustawicznego** – przede wszystkim w celu nabywania przez osoby dorosłe nowych umiejętności i kwalifikacji zbieżnych z wymogami nowoczesnej gospodarki.

Usprawnieniu ulegnie **system doradztwa zawodowego**, ułatwiający zdobycie nowych kwalifikacji pozwalających na **włączanie w rynek pracy osób nieaktywnych zawodowo oraz bezrobotnych**. Rozwój różnych form opieki nad osobami zależnymi, takimi jak: małe dzieci, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorzy, pozwoli opiekunom tych osób powrócić na rynek pracy. Ważną grupą odbiorców wsparcia w podjęciu zatrudnienia są również **osoby z niepełnosprawnościami**, których potencjał zasili rynek pracy. Proponowane działania przyczynią się do niwelowania luki pokoleniowej na rynku pracy.

Kierunki działań i działania:

1.2.1. Zwiększenie wykorzystania potencjału łódzkich uczelni, m.in. poprzez: • podnoszenie jakości kształcenia na uczelniach wyższych, m.in. poprzez zwiększenie potencjału naukowego uczelni, kształtowanie kierunków studiów w odpowiedzi na potrzeby przedsiębiorców i rynku pracy, włączenie przedsiębiorstw w proces kształcenia, wspieranie rozwoju sieci współpracy między uczelniami, w tym współpracy międzynarodowej, zwiększenie stopnia multidyscyplinarności programowej, • kreowanie atrakcyjnego wizerunku Łodzi i województwa, szczególnie wśród młodych ludzi, • aktywne promowanie i wykorzystanie istniejącego zaplecza technologicznego i kapitału ludzkiego jako oferty skierowanej do naukowców z kraju i z zagranicy, • zwiększenie poziomu komercjalizacji prowadzonych prac badawczych, • wsparcie doktoratów wdrożeniowych.
1.2.2. Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego, m.in. poprzez: • wzmacnianie potencjału szkolnictwa zawodowego, m.in. poprzez: poprawę jakości istniejącej i budowę nowej infrastruktury, doposażenie pracowni i warsztatów szkolnych w stanowiska techniczno-dydaktyczne, podnoszenie kompetencji i uzupełnienie luk kadrowych, stymulowanie współpracy między szkołami zawodowymi a pracodawcami, rozwój centrów kształcenia zawodowego i kwalifikacyjnych kursów zawodowych, rozwój kształcenia dualnego, modułowego[206] i form pośrednich, • rozwój kształcenia ustawicznego, m.in. poprzez zwiększenie oferty kształcenia dla osób pracujących, promocję idei uczenia się przez całe życie, rozwój otwartej edukacji, w tym otwartych kursów online (np. w ramach platform edukacyjnych), rozwój kompetencji cyfrowych wśród osób dorosłych, • utworzenie sieci branżowych centrów kształcenia zawodowego[207] w poszczególnych powiatach i doposażenie ich w nowoczesny sprzęt specjalistyczny do prowadzenia zajęć dydaktycznych, odpowiadających potrzebom gospodarki, • dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do wymagań nowoczesnej gospodarki i specjalizacji regionalnych oraz zmian zachodzących na rynku pracy, w tym opracowanie metod badań ilościowych i jakościowych dopasowania oferty szkoły do potrzeb rynku pracy,

[206] Kształcenie modułowe – model edukacyjny, w którym dominują metody projektowe (na podstawie https://www.wckp.lodz.pl/content/ksztа%C5%82cenie-modu%C5%82owe, dostęp z dnia 13.04.2021 r.). Formy pośrednie to m.in. kształcenie modualne – łączące elementy kształcenia modułowego i dualnego.

[207] Branżowe centrum kształcenia zawodowego – centrum kształcenia zawodowego specjalizujące się w określonych branżach, prowadzące kształcenie zawodowe i ustawiczne (na podstawie http://www.zst.augustow.pl/projekty/branzowe-centrum-ksztalcenia-zawodowego, dostęp z dnia 13.04.2021 r.)

• zaangażowanie pracodawców w organizację szkoleń branżowych dla nauczycieli, wizyty studyjne nauczycieli w zakładach pracy, opracowanie i wdrożenie oferty szkoleń dla nauczycieli kształcenia zawodowego, • promowanie szkolnictwa zawodowego i ustawicznego.
1.2.3. Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo, w tym bezrobotnych, m.in. poprzez: • rozwój form opieki nad dziećmi do 3. roku życia, członkami rodzin osób z niepełnosprawnościami oraz chorobami przewlekłymi, a także seniorami, • zapewnienie dostępu do kształcenia/zmiany kwalifikacji dla podjęcia edukacji zawodowej, możliwości walidacji[208] efektów uczenia się, wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, w tym dla osób z niepełnosprawnościami oraz osób młodych, niepracujących i nie kształcących się (grupa NEET), • rozwijanie zatrudnienia wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami, • zwiększenie aktywności zawodowej rezerw rynku pracy, w tym tworzenie miejsc pracy wysokiej jakości.
1.2.4. Rozwój kompetencji kluczowych, m.in. poprzez: • poprawę innowacyjności kształcenia na rzecz kształtowania – od najmłodszych lat – kreatywności, kompetencji potrzebnych na rynku pracy oraz postaw prospołecznych i proekologicznych, • rozwijanie umiejętności biznesowych o różnym stopniu zaawansowania i intensywności dla osób chcących założyć lub prowadzących działalność gospodarczą, • wzmacnianie potencjału szkół prowadzących kształcenie ogólne oraz przedszkolne i innych form wychowania przedszkolnego, m.in. poprzez rozwój i doposażenie bazy dydaktycznej placówek oświatowych, doposażenie szkół (np. sprzęt TIK, pracownie przyrodnicze, baza sportowa), podnoszenie kompetencji nauczycieli i kadr dydaktycznych, rozwój systemów nauczania opartych o technologie komputerowe, integrację dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami oraz specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, • rozwój zaawansowanych kompetencji cyfrowych istotnych na rynku pracy, m.in. poprzez rozwój programów kształcenia na studiach pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia (w tym podnoszenie kompetencji kadry dydaktycznej), wsparcie studiów podyplomowych dla pracowników i osób poszukujących pracy, organizowanie praktyk zawodowych dla studentów i absolwentów oraz szkoleń dla pracowników i osób poszukujących pracy, • zwiększanie dostępności infrastruktury umożliwiającej równoczesne zaspokajanie potrzeb edukacji i promocji z wykorzystaniem multimedialnych oraz interaktywnych form popularyzacji wiedzy.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) stanowi trzon gospodarki województwa łódzkiego, dając zatrudnienie przeszło połowie pracujących. Firmy z tego sektora są bardziej podatne na gospodarcze cykle koniunkturalne, w mniejszym stopniu angażują się również w działalność innowacyjną. Z drugiej jednak strony sektor MŚP charakteryzuje się dużą elastycznością i efektywnością, wynikającą z nieskomplikowanej struktury oraz przewagą osobistych kontaktów w relacjach biznesowych.

Kluczowe będą działania zmierzające do wzmacniania zalet MŚP i jednoczesne niwelowanie ich barier rozwojowych. Efektem prowadzonych działań będzie **zwiększenie konkurencyjności sektora MŚP**, m.in. poprzez otwarcie przedsiębiorstw na badania naukowe i innowacje, wspieranie modernizacji technologicznej, a także wsparcie we wdrażaniu najnowszych rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym narzędzi kształtujących cykl życia produktu. Zwiększeniu ulegnie **usieciowienie MŚP,** m.in. dzięki aktywnemu poszukiwaniu partnerów biznesowych, także tych silniejszych, dysponujących środkami finansowymi i technologiami oraz zawiązywaniu oddolnych terytorialnych inicjatyw sieciowych. Wzrośnie rola i zaangażowanie **Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB)** w gospodarce, które dzięki lepszej ofercie, wzmocnieniu potencjału kadrowego i uruchomieniu nowych instrumentów finansowych staną się katalizatorem wzrostu dla MŚP na terenie całego województwa.

[208] Walidacja to „sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla danej kwalifikacji niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby" (Art. 2 Ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji).

Kierunki działań i działania:

1.3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw komercjalizujących badania naukowe, w tym także młodych, innowacyjnych przedsiębiorstw (startupów),
- wsparcie misji zagranicznych, udziału w imprezach targowych oraz promocji przedsiębiorstw na rynku krajowym i rynkach zagranicznych oraz promocji produktów regionalnych,
- wsparcie modernizacji parku maszynowego i wdrażania zaawansowanych rozwiązań, w tym w szczególności zgodnych z inteligentnymi specjalizacjami województwa łódzkiego,
- wsparcie cyfryzacji przedsiębiorstw, wdrażanie rozwiązań Przemysłu 4.0 oraz gospodarki opartej na danych, rozwój kompetencji cyfrowych pracowników zatrudnionych w MŚP,
- system wsparcia dla nowo powstałych podmiotów, zakładający m.in. dofinansowanie działalności w pierwszym okresie ich funkcjonowania, wsparcie szkoleniowo-doradcze, dofinansowanie rozwiązań innowacyjnych oraz z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym,
- wsparcie przedsięwzięć rozwojowych MŚP m.in. poprzez instrumenty finansowe,
- wsparcie wdrażania nowych modeli biznesowych oraz nowoczesnych i proekologicznych rozwiązań wśród MŚP, w tym z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym np. wykorzystujących metodologię analizy cyklu życia produktu,
- promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu,
- wykorzystanie potencjału *silver economy* do rozwijania technologii, produktów i usług dla seniorów,
- wsparcie tworzenia nowych obszarów rozwojowych, w tym m.in. w przygotowaniu infrastruktury technicznej na terenach inwestycyjnych oraz promocja terenów inwestycyjnych.

1.3.2. Wspieranie usieciowienia MŚP, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw w procesach wchodzenia w międzynarodowe łańcuchy gospodarcze, m.in. poprzez szkolenia, udział w wizytach studyjnych, imprezach branżowych oraz seminariach,
- wsparcie dla terytorialnych inicjatyw sieciowych, w tym także współpracy międzysektorowej w ramach klastrów, m.in. poprzez zapewnienie forum do dyskusji i współpracy dla przedsiębiorców oraz pobudzanie przez samorząd wojewódzki rozwoju kształtujących się sieci powiązań,
- wspieranie współpracy przedsiębiorstw w zakresie tworzenia interdyscyplinarnych rozwiązań.

1.3.3. Poprawa efektywności i sprawności działania IOB, m.in. poprzez:

- rozszerzenie katalogu usług oraz wzmocnienie kompetencji pracowników IOB,
- zwiększenie liczby i wzmocnienie instytucji pożyczkowych, kapitału zalążkowego i venture capital,
- zwiększenie sprawności IOB jako operatorów szkoleń i usług doradczo-wdrożeniowych wspierających MŚP,
- wsparcie działalności parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz centrów transferu technologii,
- wzmocnienie współpracy IOB i administracji publicznej w systemach rozwoju przedsiębiorczości.

Cel operacyjny 1.4. Rozwój sektora rolnego i zwiększenie jego konkurencyjności

Istotnym segmentem gospodarczym województwa jest **sektor rolniczy**, a kluczową rolę w jego rozwoju będą pełnić rolnicy indywidualni, w tym prowadzący **rodzinne gospodarstwa rolne**. Dla zwiększenia wykorzystania potencjału surowcowego i przetwórczego oraz wzmacniania pozycji konkurencyjnej rolnictwa w układach krajowych i międzynarodowych konieczne będzie podejmowanie działań związanych z poprawą struktury obszarowej gospodarstw, modernizacją technologiczną rolnictwa, zwiększaniem skali współpracy, zwiększaniem innowacyjności. Istotne będą również działania zwiększające ofertę wysokiej jakości produktów pochodzących z lokalnych gospodarstw, ich promocja, tworzenie nowych modeli organizacyjno-marketingowych oraz nowych form oddolnych inicjatyw społecznych. Pozwoli to na osiąganie efektów synergii oraz **wzmocnienia pozycji rolników** w łańcuchu żywnościowym. Jednocześnie położenie nacisku na zrównoważone przetwórstwo rolno-spożywcze i wytwarzanie żywności wysokiej jakości zwiększy kwestie **bezpieczeństwa żywności** oraz odpowiadać będzie na bieżące gusta i zapotrzebowanie konsumentów w kraju oraz na rynkach międzynarodowych. Ważnym wyzwaniem będzie ograniczenie strat i marnotrawienia żywności oraz zarządzanie łańcuchem żywnościowym odwołującym się do koncepcji Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ).

Kierunki działań i działania:

1.4.1. Zwiększenie efektywności i opłacalności produkcji rolnej, m.in. poprzez: • modernizację i restrukturyzację gospodarstw rolnych, w tym rodzinnych, m.in. poprzez poprawę struktury obszarowej (scalenia gruntów), wsparcie specjalizacji produkcji rolnej, wsparcie mechanizacji i automatyzacji w gospodarstwach, komputerowe zarządzanie gospodarstwem, wdrażanie modelu rolnictwa precyzyjnego, • poprawę wydajności gospodarowania (m.in. zmiany w technologii produkcji oparte na wykorzystaniu danych – Internet Rzeczy, wdrażanie postępu technicznego) i dostosowanie do zmieniających się warunków rynkowych oraz wdrażanie idei gospodarki obiegu zamkniętego, w tym wykorzystanie odpadów rolnych oraz odpadów i pozostałości z sektora spożywczego, • wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym, w tym poprzez rozwój kooperacji między producentami, ułatwienie organizacji rolników w grupy producentów rolnych, wzmacnianie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego, skracanie łańcuchów dostaw, • wspieranie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, w tym zwiększanie przepływów wiedzy i wzmacnianie powiązań między badaniami a praktyką, • wspieranie działań na rzecz produkcji innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług dla rolnictwa.
1.4.2. Utrzymanie wysokiego poziomu jakości produktów rolno-spożywczych, m.in. poprzez: • wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych oraz produkcji żywności wysokiej jakości: ekologicznej, tradycyjnej, regionalnej, • wsparcie budowy i modernizacji lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk oraz wspieranie krótkich łańcuchów dostaw[209], w tym w ramach innowacyjnych rozwiązań organizacyjno-marketingowych (model franczyzowy), zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami i podaż żywności wysokiej jakości, • promocja i wspieranie dystrybucji produktów lokalnych i tradycyjnych, • wspieranie tworzenia zrównoważonego i konkurencyjnego przemysłu rolno-spożywczego.

2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS

Spójność społeczna, w tym **wzrost kapitału społecznego**, **wzmocnienie funkcji i roli rodziny**, **poprawa stanu zdrowia** oraz **ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego** są wyzwaniami, przed którymi stoi obecnie województwo łódzkie.

Stworzenie możliwości rozwoju dla wszystkich, a szczególnie tych najsłabszych, **dobry dostęp do infrastruktury społecznej i usług publicznych,** będą prowadziły do zbudowania obywatelskiego społeczeństwa równych szans. Szczególnym wsparciem objęci będą **seniorzy**, zarówno ci o ograniczonej samodzielności, jak też ci, których należy w różnych formach aktywizować.

Osiągnięcie założonego celu wymagać będzie działań w kilku obszarach. Kluczowe znaczenie, szczególnie w kontekście pogarszającej się sytuacji demograficznej województwa łódzkiego, będą miały działania przyczyniające się do **poprawy sytuacji zdrowotnej** mieszkańców, w tym zarówno w zakresie profilaktyki, jak i rozwoju usług oraz bazy infrastrukturalnej.

Kolejna grupa działań będzie podejmowana w **obszarze integracji i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu**, w celu stworzenia równych szans rozwojowych mieszkańcom województwa i włączenia do społeczeństwa tych, którzy są wykluczeni bądź zagrożeni wykluczeniem.

Działania w obszarze polityki społecznej kierowane będą w szczególności do osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i życiowej, której nie są wstanie pokonać wykorzystując własne zasoby i możliwości.

Niezwykle ważne będą również działania przyczyniające się do **rozwoju kapitału społecznego**, m.in. podnoszące świadomość społeczną, w tym ekologiczną, zwiększające poziom zaufania, poczucie tożsamości

[209] Krótki łańcuch dostaw oznacza zmniejszenie liczby pośredników niezbędnych do dostarczenia ostatecznemu konsumentowi produktu końcowego.

regionalnej i lokalnej oraz zaangażowanie mieszkańców Łódzkiego w działalność społeczną, charytatywną, kulturalną.

Kluczową rolę w tym zakresie będzie odgrywał **sektor kultury**, stwarzający nowe możliwości rozwoju i dostępności oferty kulturalnej, w tym w przestrzeni cyfrowej.

Rozwinięcie celów sfery społecznej znajdzie swoje odzwierciedlenie w Wojewódzkiej Strategii w zakresie Polityki Społecznej 2030[210], stanowiącej integralną część Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 oraz w programach dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej[211].

Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego

Kapitał społeczny, a konkretnie jego wysoka jakość, warunkuje prawidłowe funkcjonowanie obywatelskiego społeczeństwa równych szans. Jest również istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego, a jego niewystarczający poziom stanowi jedną z barier we współpracy przedsiębiorstw i dyfuzji innowacyjności. Podniesienie jakości kapitału społecznego będzie wymagać działań na wielu płaszczyznach. Ich efektem będzie m.in. wzrost poziomu zaufania mieszkańców województwa do siebie nawzajem, jak i do przedstawicieli władz publicznych. Przełoży się to na lepszą współpracę i wyższą wydajność pracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym i regionalnym. Wzrost wzajemnego zaufania wśród przedsiębiorców sprzyjać będzie rozwijaniu sieci współpracy, szczególnie wśród MŚP i zawiązywaniu się inicjatyw klastrowych.

Wzrost świadomości społecznej w zakresie zachowań prozdrowotnych, proekologicznych i proinnowacyjnych będzie korelował z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Zostanie to osiągnięte przez kształtowanie postaw i wzorów zachowań, promowanie wartości rodzinnych, naukę współpracy już od najmłodszych lat, czy upowszechnienie mechanizmów partycypacji obywatelskiej. Na wzrost kapitału społecznego przekłada się budowanie świadomości społecznej, polegającej m.in. na uwrażliwieniu mieszkańców województwa na innych, ale także na sytuacje kryzysowe i odpowiednie reagowanie w przypadku ich wystąpienia.

Ważnym składnikiem kapitału społecznego jest **kapitał rodzinny**, rozumiany jako więzi rodzinne między: małżonkami, rodzicami a dziećmi, dziadkami a wnukami, rodzeństwem. Od więzi rodzinnych zależy jakość życia, poczucie szczęścia i poczucie bezpieczeństwa. Jest to istotny czynnik, ponieważ to właśnie w rodzinie człowiek może zaspokajać potrzebę uczuć, co przekłada się na jego postawę i aktywność w różnych sferach (społecznej, kulturalnej oraz ekonomicznej)[212].

Budowaniu kapitału społecznego będzie również sprzyjać **działalność organizacji pozarządowych.** Wspieranie trzeciego sektora, promowanie wolontariatu wpłynie na wzrost zaangażowania społecznego. Jedną z form aktywizacji lokalnych społeczności będzie działalność Ochotniczych Straży Pożarnych i Kół Gospodyń Wiejskich, wykorzystujących wiedzę o regionie i kultywujących tradycje.

Istotny wpływ na rozwijanie kapitału społecznego będzie miała **działalność kulturalna**. Dzięki unowocześnieniu i rozszerzeniu działań podejmowanych przez instytucje kultury (teatry, muzea, domy kultury, biblioteki) oraz organizacje pozarządowe zwiększy się uczestnictwo mieszkańców w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym. Organizacja wydarzeń kulturalnych tworzyć będzie przestrzeń do poszukiwań i inspiracji, czy też miejsc spotkań dla rodzin, różnych grup wiekowych i zawodowych, scalać lokalne środowiska. W tym kontekście bardzo ważne będzie rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami, które prowadzą działalność kulturalną w terenie, a także wspieranie twórców i animatorów kultury. Większe wykorzystanie technologii cyfrowych pozwoli na upowszechnienie kultury w sieci, zwiększenie kompetencji kadr kultury oraz promowanie oferty kulturalnej. Kluczowe znaczenie będzie również odgrywać edukacja kulturalna, szczególnie dzieci i młodzieży, służąca budowaniu postaw kreatywnych.

Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej będzie stanowił podstawę do upowszechnienia aktywności fizycznej wśród mieszkańców Łódzkiego i stanie się istotnym impulsem dla tworzenia wizerunkowych produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego. Atrakcyjna oferta, w której promocji wykorzystane zostaną

[210] Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2030 ma zostać przyjęta w I kwartale 2021 roku. Wskazano w niej 8 obszarów tematycznych związanych ze: wspieraniem rodziny i systemu pieczy zastępczej, ubóstwa i bezdomności, ubóstwa energetycznego, starzejącego się społeczeństwa, niepełnosprawności i niesamodzielności, ekonomii społecznej, migracji, zachowań ryzykownych i uzależnień.

[211] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1111, z późn. zm.).

[212] Sztaudynger J. J., Rodzinny kapitał społeczny a wzrost gospodarczy w Polsce [w:] Annales. Etyka w życiu gospodarczym, 12/1., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

nowoczesne narzędzia ICT, przyczyni się do wykreowania turystycznej marki Łódzkiego. Szerokie uczestnictwo mieszkańców w różnych formach **turystyki, sportu i rekreacji** przyczyni się również do budowy więzi społecznych na poziomie lokalnym oraz umożliwi rodzinom wspólne aktywne spędzanie wolnego czasu.

Poznawanie własnego **dziedzictwa kulturowego**, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o województwie i jego historii (zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży), skutkować będzie silniejszą więzią z regionem oraz lokalną społecznością, co przełoży się na solidarność między ludźmi, czy między różnymi mikrospołecznościami, a także wzrost poczucia współodpowiedzialności za wspólne zasoby i dobra publiczne.

Kierunki działań i działania:

2.1.1. Budowa zaufania społecznego, rozwijanie postaw społecznych i obywatelskich, promowanie wartości rodzinnych, m.in. poprzez:

- wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych i konkursów promujących postawy proobywatelskie, prospołeczne i proekologiczne, w tym m.in. kształcenie umiejętności współpracy, budowanie otwartości na innych, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych, szkolenia wolontariuszy,
- wspieranie inicjatyw oddolnych, w tym projektów w ramach budżetu obywatelskiego, programu LEADER, wojewódzkiego programu mikrograntów oraz funduszu sołeckiego,
- wzmocnienie instytucji rodziny i małżeństwa, budowę więzi międzypokoleniowych,
- kreowanie i umacnianie pozytywnego wizerunku sektora organizacji pozarządowych (NGO), stymulowanie współpracy między organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i publicznym, rozwój kompetencji kadr organizacji pozarządowych, promocję i wspieranie rozwoju wolontariatu w organizacjach pozarządowych,
- rozwój różnych form wsparcia instytucjonalnego dla sektora obywatelskiego, np. centrów wsparcia, inkubatorów organizacji pozarządowych.

2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury, m.in. poprzez:

- wzmacnianie potencjału regionalnych i lokalnych instytucji kultury oraz innych podmiotów działających w tym obszarze, m.in. poprzez inwestycje w poprawę jakości istniejącej oraz budowę nowej infrastruktury kultury, a także ich doposażenie m.in. w celu wdrażania i rozwijania e-kultury,
- wsparcie rozwoju kadr instytucji kultury, w tym animatorów kultury,
- zwiększenie atrakcyjności oferty kulturalnej dostosowanej do zmieniających się potrzeb odbiorców i wszystkich grup wiekowych, w tym m.in. poprzez wykorzystanie technologii cyfrowych (e-kultura),
- rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami prowadzącymi działalność kulturalną w terenie,
- animowanie potencjału kulturowego w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, m.in. poprzez inicjatywy społeczne sprzyjające międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych,
- rozwijanie programów edukacji kulturalnej, podnoszących kompetencje kulturowe oraz artystyczne mieszkańców województwa.

2.1.3. Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez:

- wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (w tym m.in. szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, centrów edukacyjno-turystycznych, obiektów świadczących usługi hotelarskie, agroturystyki i ekoturystyki, obiektów gastronomicznych) oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności fizycznej, rekreacji i rodzinnemu wypoczynkowi,
- poprawę atrakcyjności oferty turystycznej, rekreacyjnej i sportowej dostosowanej do potrzeb wszystkich grup wiekowych oraz osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. rozwój i komercjalizacja produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego,
- wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ICT) na rzecz promocji oferty turystycznej oraz usług związanych z ofertą czasu wolnego (m.in. zintegrowany system informacji, e-turystyka),
- upowszechnianie aktywności fizycznej wśród mieszkańców (w tym m.in. osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzieży),
- wspieranie organizacji imprez sportowych i turystycznych.

2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej, m.in. poprzez:

- kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez wspieranie organizacji wystaw, imprez i konkursów promujących region,
- wspieranie tradycyjnych produktów regionalnych oraz rozwoju twórczości ludowej, w tym m.in. wykorzystanie form tradycji w sektorze przemysłów kreatywnych, budowa infrastruktury regionalnych ośrodków promocji tradycyjnych produktów i twórczości ludowej,
- kreowanie marki Łódzkie wykorzystującej potencjał dziedzictwa kulturowego, walorów przestrzeni, produktów i wydarzeń symbolicznych,
- upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji regionu na wszystkich poziomach edukacji szkolnej oraz pozaszkolnej.

Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców

Zdrowie to jeden z czynników determinujących jakość kapitału ludzkiego i niezbędny warunek dla utrzymania aktywności zawodowej i społecznej oraz wysokiej jakości życia. Konieczne jest zatem podjęcie szeregu działań w zakresie **profilaktyki, poprawy jakości i dostępności do usług ochrony zdrowia** (w tym rozwój e-zdrowia) oraz **rozwoju opieki długoterminowej i psychiatrycznej**. Zakładane działania przyczynią się do poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz wydłużenia oczekiwanego trwania życia kobiet i mężczyzn.

Aktywność fizyczna, unikanie palenia papierosów oraz ograniczenie spożycia alkoholu i odpowiednia dieta są podstawą zdrowego stylu życia. Ruch, poprzez swoje oddziaływanie na organizm, wpływa na właściwy stan psychofizyczny i zdrowotny człowieka. Z tego względu konieczne będzie **zwiększenie świadomości prozdrowotnej**, a także promocja aktywnego i zdrowego stylu życia wśród mieszkańców województwa łódzkiego, m.in. poprzez Centra Zdrowego i Aktywnego Seniora. **Profilaktyka chorób i przesiewowe badania przyczynią** się do wczesnego wykrywania i leczenia chorób, w tym charakterystycznych dla podeszłego wieku, ograniczenia niepełnosprawności i niekorzystnych wzorców zachowań społecznych. Natomiast wczesna diagnostyka wpłynie na szybsze podejmowanie leczenia zachowawczego. Niezwykle ważne będzie również wdrażanie **programów zdrowotnych**, które pozwolą ograniczyć liczbę zgonów w przyszłości (np. bezpłatne szczepienia przeciw wirusowi HPV, szczepienia przeciwko pneumokokom, grypie i COVID-19).

Z uwagi na nierówny dostęp do usług medycznych na obszarze województwa łódzkiego konieczny będzie **dalszy rozwój infrastruktury ochrony zdrowia** oraz wspieranie **kształcenia kadr medycznych** i zwiększanie liczby personelu medycznego. Niezbędne będzie **polepszenie dostępności i jakości usług ochrony zdrowia**, które mają decydujący wpływ na zdrowie i życie mieszkańców (choroby układu krążenia, nowotwory, choroby neurologiczne wieku podeszłego). Narastający proces starzenia się społeczeństwa będzie wymagał **rozwoju i wykorzystania innowacyjnych technologii** w ochronie zdrowia (m.in. telemedycyna, teleopieka).

Istotny wpływ na kondycję opieki zdrowotnej związaną z pojawieniem się pandemii COVID-19 będą miały rozwiązania z zakresu e-usług medycznych. Konieczne będzie wsparcie IT nakierowane na nowoczesne technologie medyczne (sprzęt, aparatura), a także odpowiednie zabezpieczenie służb medycznych i szpitali. Poza tym niezbędne będzie wsparcie psychiatryczne i psychologiczne dzieci i młodzieży, które ucierpiały na skutek izolacji związanej z pandemią koronawirusa (nauka zdalna).

Koordynowana opieka zdrowotna przyczyni się do poprawy poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego pacjentów oraz poprawy jakości życia osób przewlekle i nieuleczalnie chorych. Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa priorytetowe staną się działania związane z rozwojem usług w zakresie **opieki długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej**. Ze względu na znaczny deficyt w tym zakresie ważne będzie zarówno zwiększenie liczby łóżek stacjonarnych w opiece długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej, jak i poprawa **środowiskowej opieki długoterminowej**. Rozwój zasobów kadrowych, w tym **lekarzy geriatrów,** przełoży się na skuteczniejsze i efektywniejsze leczenie osób starszych.

Upowszechnienie **środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej** (m.in. poprzez tworzenie centrów zdrowia psychicznego) przyczyni się do zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wszechstronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej.

Kierunki działań i działania:

2.2.1. Podniesienie świadomości prozdrowotnej i wzmocnienie działań profilaktycznych, m.in. poprzez: • promocję aktywnego i zdrowego stylu życia, w tym edukację zdrowotną, poprawę stanu i rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz zagospodarowanie otwartych stref aktywności, • promocję programów profilaktycznych oraz poszerzenie ich oferty o nowe programy dotychczas niefinansowane ze źródeł publicznych, w tym wprowadzenie bezpłatnych szczepień ochronnych dla osób o najmniejszej odporności i najbardziej narażonych na utratę zdrowia lub życia (osoby starsze, osoby obciążone wieloma chorobami), • rozwój działań z zakresu diagnostyki w obszarze najczęściej występujących w województwie jednostek chorobowych, • wspieranie programów edukacyjnych promujących spożycie owoców i warzyw jako stylu odżywiania rekomendowanego w profilaktyce chorób dietozależnych.
2.2.2. Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia, m.in. poprzez: • poprawę dostępu do usług ochrony zdrowia adekwatnie do sytuacji demograficzno-epidemiologicznej, w tym rozwój ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS), koordynowanej opieki zdrowotnej oraz upowszechnienie wykorzystania nowoczesnych technologii i rozwiązań cyfrowych, np. teleopieki i telemedycyny, szczególnie dla osób starszych z trudno dostępnych obszarów wiejskich, • rozwój infrastruktury ochrony zdrowia, w tym infrastruktury oddziałów obserwacyjno-zakaźnych w szpitalach oraz infrastruktury kryzysowej gotowej do uruchomienia np. w sytuacji pandemii, • wspieranie kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr medycznych oraz przeciwdziałanie niedoborom personelu medycznego, • upowszechnienie koordynacji opieki zdrowotnej i społecznej.
2.2.3. Poprawa dostępności w zakresie opieki długoterminowej i psychiatrycznej, m.in. poprzez: • wsparcie rozwoju placówek i podnoszenia kwalifikacji personelu opieki długoterminowej[213], • poprawę jakości i dostępności środowiskowej opieki długoterminowej, w tym domowej opieki pielęgniarskiej i dziennych domów opieki medycznej, • poprawę dostępu do stacjonarnych form opieki geriatrycznej, paliatywnej i hospicyjnej, • upowszechnienie środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej, m.in. w ramach centrów zdrowia psychicznego, • zwiększenie dostępności do wykwalifikowanych usług i programów w zakresie opieki psychiatrycznej i psychologicznej dla dzieci i młodzieży.

Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego

Budowa **spójności społecznej** wymaga podejmowania szeregu działań mających na celu **ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego** rodzin i osób zaliczanych do **grup defaworyzowanych,** które bez wsparcia nie są w stanie poprawić swojej sytuacji. Zmniejszenie nierówności społecznych i integracja społeczna rodzin i osób narażonych na marginalizację wpływa też pozytywnie na gospodarkę poprzez aktywizację społeczną i zawodową osób wykluczonych. W tym kontekście powinny być podejmowane działania mające na celu wspieranie aktywnego włączania społecznego, poprawę **standardu mieszkań** pozbawionych podstawowych mediów (WC, łazienka, centralne ogrzewanie), m.in. poprzez kompleksową rewitalizację oraz ograniczenie **ubóstwa energetycznego**. Innymi wymiarami wykluczenia, ograniczającymi pełne uczestnictwo w życiu społecznym oraz gospodarczym i wymagającymi interwencji, są: **wykluczenie transportowe,** które dotyczy szczególnie peryferyjnych obszarów województwa oraz **wykluczenie cyfrowe**, na które narażeni są zwłaszcza seniorzy**.** Istotne będą również działania ułatwiające zaspokojenie podstawowych potrzeb mieszkaniowych, szczególnie wśród o niskich dochodach.

Zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa generują zapotrzebowanie na określone usługi społeczne, w tym na usługi związane z medycyną przeciwstarzeniową, a zwłaszcza usługi opiekuńcze dla osób z niepełnosprawnościami, osób starszych i osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Preferowane będą usługi społeczne świadczone w **formach zdeinstytucjonalizowanych** przez środowisko lokalne

[213] **Opieka długoterminowa** – zgodnie z **definicją** Ministerstwa Zdrowia – to długookresowa, profesjonalna pielęgnacja i rehabilitacja oraz kontynuacja leczenia farmakologicznego i postępowania dietetycznego w warunkach domowych. Pielęgniarska **opieka długoterminowa** realizowana jest w domu chorego.

w miejscu zamieszkania tych osób, także w postaci **ośrodków wsparcia** (m.in. środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy i kluby seniora) oraz **mieszkań chronionych i wspomaganych.** Pozwoli to na wydłużenie pozostawania osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i z niepełnosprawnościami w środowisku domowym, co wzmocni **poczucie godności i podmiotowości** tych osób. Działania te przyczynią się również do odciążenia rodzin, a tym samym zwiększą szanse opiekunów na zatrudnienie i wpłyną na poprawę jakości opieki domowej sprawowanej nad osobami niesamodzielnymi. **Proces deinstytucjonalizacji** usług jest najbardziej zaawansowany w obszarze opieki nad dziećmi, gdzie w miejsce placówek opiekuńczo-wychowawczych upowszechniana jest **rodzinna piecza zastępcza** i ten kierunek będzie kontynuowany. Będą również wspierane rodziny celem wzmocnienia pełnienia przez nie funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Bardzo ważnym kierunkiem działań będzie **poprawa dostępności przestrzeni publicznych** dla osób ze szczególnymi potrzebami i o ograniczonej samodzielności, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu zasad uniwersalnego projektowania.

Konieczne będzie także podejmowanie skutecznych działań mających na celu **wyjście z bezdomności i uzależnienia** osób nimi dotkniętych, co umożliwi reintegrację społeczną tych grup. Rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców służyć powinny też **innowacje społeczne,** takie jak np. **gospodarstwo opiekuńcze czy dom wielopokoleniowy.** Istotną rolę we wspieraniu integracji społecznej i zawodowej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne, w tym na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, powinny odgrywać **podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe oraz Lokalne Grupy Działania.** Rozwój **sektora ekonomii społecznej i solidarnej** przyczyni się do wzrostu roli tego sektora w gospodarce i w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Kierunki działań i działania:

2.3.1. Wsparcie dla rodzin i osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem, m.in. poprzez:

- rozwój systemu wspierania rodziny w środowisku, w tym zwiększenie podaży usług na rzecz rodziny, m.in. wczesne kompleksowe wspieranie rozwoju dziecka, poradnictwo specjalistyczne, placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży,
- rozwój różnych form wsparcia dla osób i rodzin zagrożonych ubóstwem energetycznym oraz mieszkających w substandardowych lokalach mieszkalnych[214], w tym położonych na wsi i na terenach starej zabudowy kamienicowej w miastach – m.in. poprzez ich kompleksową rewitalizację,
- działania mające na celu ograniczenie skali wykluczenia transportowego, zwłaszcza osób zamieszkujących peryferyjnie położone gminy oraz skali wykluczenia cyfrowego, szczególnie wśród seniorów,
- tworzenie warunków służących włączeniu społecznemu osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez poprawę dostępu do terapii i rehabilitacji oraz pracy dostosowanej do ich możliwości,
- wspieranie działań na rzecz zaspokojenia podstawowych potrzeb mieszkaniowych rodzin o niskich i przeciętnych dochodach oraz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- rozwój różnych form pomocy i wsparcia dla osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem, w tym: bezdomnych (m.in. noclegownie, schroniska, ogrzewalnie), uzależnionych (m.in. profilaktyka, terapia, rehabilitacja).

2.3.2. Rozwój placówek i usług świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług), m.in. poprzez:

- rozwój i upowszechnienie środowiskowych form usług opiekuńczych, w tym również wsparcie opiekunów osób o ograniczonej samodzielności, takich jak: osoby starsze, osoby z chorobami przewlekłymi, z chorobami otępiennymi oraz psychicznymi (m.in. opieka dzienna, domowa, wytchnieniowa, szkolenia, wypożyczalnie sprzętu medycznego),

[214] Substandardowy lokal mieszkalny – mieszkanie w złym stanie technicznym, bez toalety, łazienki, centralnego ogrzewania.

• rozwój dziennych ośrodków wsparcia (m.in. środowiskowy dom samopomocy, dzienny dom pomocy) oraz mieszkalnictwa wspomaganego i chronionego, a także usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami, • rozwój innowacji społecznych (m.in. dom wielopokoleniowy, gospodarstwo opiekuńcze), • popularyzacja opieki długoterminowej w placówkach przyjaznych dla podopiecznych (np. rodzinny dom opieki, kameralny dom opieki), • wspieranie działań na rzecz przystosowania przestrzeni publicznych, zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia, • rozwój i wsparcie systemu rodzinnej pieczy zastępczej, w tym m.in. promowanie i wdrażanie nowych rozwiązań oraz tworzenie infrastruktury pieczy zastępczej.
2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej, m.in. poprzez: • zwiększenie konkurencyjności rynkowej przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym m.in. poprzez wspieranie partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i samorządów lokalnych w realizacji usług społecznych oraz nawiązanie współpracy tych podmiotów z biznesem, a także wparcie doradcze dla PES, • rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej, w tym: Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej, Zakładów Aktywności Zawodowej, • zaangażowanie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w rozwiązywanie problemów społecznych na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, wsparcie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem.

3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ

Jednym ze strategicznych założeń w sferze przestrzennej jest stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju województwa poprzez kreowanie atrakcyjnej i dostępnej przestrzeni, co będzie sprzyjało rozwojowi gospodarczemu i poprawie jakości życia mieszkańców, przy jednoczesnym poszanowaniu zasobów środowiska. Podjęte działania będą wymagały systemowego podejścia m.in. do zagadnień związanych z **adaptacją do zmian klimatu i poprawą jakości środowiska** oraz ochroną i kształtowaniem **krajobrazu**. Równie ważnym aspektem będzie stworzenie efektywnych sieci infrastrukturalnych poprzez zwiększenie dostępności **transportowej i teleinformatycznej**, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz racjonalne gospodarowanie odpadami.

Osiągnięcie założonego celu w oparciu o zdefiniowane wyzwania wymagać będzie szerokiego spektrum strategicznych działań realizowanych przy założeniu ograniczenia ingerencji w tereny cenne przyrodniczo, w szczególności na obszary Natura 2000. W obliczu nasilających się zmian klimatycznych niezbędne staje się podjęcie interwencji w zakresie eliminacji emisji **zanieczyszczeń powietrza**, szczególnie w miastach, poprawy **jakości wód,** zdrowotności lasów oraz przeciwdziałania skutkom suszy i zjawisk ekstremalnych. Niezwykle istotne zagadnienie stanowi także ochrona wartości **dziedzictwa kulturowego,** zwłaszcza poprzemysłowego, wielokulturowego i filmowego, oraz **walorów przyrodniczych**, przy jednoczesnym zachowaniu harmonii w krajobrazie. Obszarem szczególnego wsparcia będzie system transportowy. W celu zwiększenia dostępności kluczowe będą działania polegające na dopełnieniu **strategicznego układu drogowego** i włączeniu województwa w system **szybkich połączeń kolejowych**, szczególnie w ramach sieci TEN-T wzmacniającej powiązania międzynarodowe, międzyregionalne i układu bipolarnego metropolii Warszawy i Łodzi oraz zapewnieniu lotniczej obsługi województwa. W celu osiągnięcia przesunięcia modalnego na rzecz bardziej **zrównoważonych form transportu** priorytetem będzie stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznego transportu zbiorowego, w tym realizacja w pełni zintegrowanych i przyjaznych pasażerom węzłów przesiadkowych oraz zwiększenie **intermodalności transportu towarowego**. Dodatkowo działania będą koncentrowały się na tworzeniu odpowiednich warunków inwestycyjnych dla rozwoju usług logistycznych sprzyjających kształtowaniu się węzła logistycznego o znaczeniu europejskim.

Wyzwaniem będzie przeprowadzenie przekształceń systemu energetycznego, wspierającego transformację województwa w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu, w tym znaczący wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych.

Nastąpi również **racjonalizacja gospodarki odpadami** w kierunku zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko i rozwoju gospodarki o obiegu zamkniętym. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej infrastruktury będzie zwiększenie dostępności do **usług teleinformatycznych** opartych zarówno o sieci przewodowe, jak i bezprzewodowe.

Cel operacyjny 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska

Zmiany klimatyczne i nasilenie zjawisk ekstremalnych w ostatnich latach stały się obecnie wyraźnym czynnikiem wpływającym na obniżenie jakości życia. Działalność człowieka wywiera presję na wszystkie elementy środowiska, wpływając na pogorszenie jakości powietrza, w szczególności w miastach, zanieczyszczenie wód, deficyt wody i intensyfikację skutków suszy, co w dłuższym okresie spowoduje wzrost ryzyka suszy oraz ograniczenie zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych i podziemnych. Istotnym jest więc podjęcie działań minimalizujących negatywne zmiany środowiska, obejmujących m.in. przeciwdziałanie skutkom suszy oraz skuteczne zarządzanie ryzykiem powodziowym.

Do **poprawy jakości powietrza** przyczyni się **rozwój systemów infrastrukturalnych** dla celów grzewczych, który będzie sprzyjał zmniejszeniu emisji powierzchniowej oraz **rozwój nisko- i zeroemisyjnego transportu,** który doprowadzi do ograniczenia emisji liniowej jako problemu wynikającego z rozwiniętego transportu drogowego i zapóźnień w przeprowadzaniu zmiany modelu polityki transportowej. Ponadto kształtowanie korytarzy przewietrzających na terenach zurbanizowanych będzie sprzyjać utrzymaniu korzystnych warunków aerosanitarnych. **Dla poprawy jakości wód** konieczna będzie intensyfikacja działań w zakresie realizacji sieci kanalizacyjnych oraz działania skierowane na odnowienie i przywrócenie naturalności rzekom, zapobieganie dalszej degradacji zbiorników retencyjnych (w tym m.in. Zalewu Sulejowskiego), a także służące osiągnięciu celów środowiskowych, zwłaszcza dla jednolitych części wód powierzchniowych, poprzez ograniczenie dopływu zanieczyszczeń z różnych źródeł. Efektem podejmowanych działań będzie poprawa jakości wód powierzchniowych i doprowadzenie większości z nich do dobrego stanu/potencjału ekologicznego oraz dobrego stanu chemicznego.

Przeciwdziałanie skutkom suszy w województwie łódzkim będzie realizowane poprzez wdrożenie rozwiązań służących poprawie zdolności retencyjnych zlewni, co sukcesywnie będzie zmniejszać niedobory wody. Zakres tych działań będzie obejmował m.in. zwiększenie ilości i jakości dyspozycyjnych zasobów wodnych w krajobrazie przy jednoczesnej ochronie różnorodności biologicznej, budowę obiektów retencyjnych, zwiększanie lub odtwarzanie naturalnej retencji (m.in. mokradeł i starorzeczy) oraz retencji dolinowej/korytowej, rozwój systemów melioracyjnych oraz zwiększenie ilości materii organicznej w glebie. Podjęcie interwencji w tym zakresie doprowadzi do zwiększenia retencji wód, zminimalizowania wpływu zjawiska suszy na środowisko oraz utrzymania funkcji żywicielskiej. Chronione będą również zasoby wód podziemnych, poprzez modernizację i wymianę sieci w systemach wodociągowych. Problemem wymagającym pilnego rozwiązania jest zwiększenie odporności na występowanie deszczy nawalnych oraz powodzi nagłych[215], szczególnie na terenach miejskich, m.in. poprzez budowę i rozwój systemów odwodnienia ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań powtórnego wykorzystania wód (m.in. retencji). Doprowadzenie do **ograniczenia skutków zjawisk ekstremalnych** wymaga inwestycji służących minimalizacji skutków katastrof o charakterze naturalnym (np. powodzi, wichur, upałów).

Kierunki działań i działania:

3.1.1. Poprawa jakości powietrza, m.in. poprzez:

- ograniczenie emisji powierzchniowej, w tym m.in. termomodernizacje, wymiana źródeł ciepła na proekologiczne (m.in. wykorzystujące OZE, pompy ciepła), wspieranie realizacji budownictwa pasywnego i energooszczędnego, budowa, rozbudowa i modernizacja systemów ciepłowniczych (m.in. kogeneracja i trigeneracja) oraz dystrybucyjnych systemów gazowniczych (w tym rozwój gazyfikacji metodą LNG),
- ograniczenie emisji ze źródeł o charakterze liniowym, w tym m.in.: rozwój spójnego systemu tras rowerowych (m.in. regionalnych, ponadregionalnych i międzynarodowych) wraz z infrastrukturą oraz z systemami rowerów publicznych[216]; realizacja rozwiązań organizacyjnych sprzyjających

[215] Plan adaptacji do zmian klimatu miasta Łodzi do roku 2030.
[216] Stanowiących uzupełnienie systemów publicznego transportu zbiorowego.

kształtowaniu zrównoważonego transportu; promocja ekomobilności i rozwój nowoczesnych form przemieszczania się; budowa systemów zasilania pojazdów zero- i niskoemisyjnych, • utrzymanie i tworzenie korytarzy przewietrzających, wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień na ulicach i placach oraz zalesień na nieużytkach.
3.1.2. Ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości, m.in. poprzez: • rozwój systemów wodociągowych i kanalizacyjnych, w tym m.in.: rozbudowa i modernizacja ujęć wody pitnej i urządzeń do jej uzdatniania oraz sieci wodociągowej; rozbudowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji w aglomeracjach ściekowych w KPOŚK w celu osiągnięcia pełnej obsługi tą siecią mieszkańców, budowa i rozbudowa kanalizacji oraz oczyszczalni ścieków na obszarach miejskich i wiejskich poza aglomeracjami ściekowymi; wdrażanie inteligentnego systemu zarządzania siecią wodociągowo-kanalizacyjną; • ograniczenie eutrofizacji wód powierzchniowych, w tym m.in. ochrona, poprawa oraz zapobieganie pogorszeniu stanu/potencjału ekologicznego i stanu chemicznego jednolitych części wód powierzchniowych, zaniechanie i stopniowe eliminowanie emisji zanieczyszczeń do wód powierzchniowych (substancji priorytetowych, substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego) m.in. z zastosowaniem indywidualnych systemów gromadzenia i unieszkodliwiania ścieków, w tym przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach zabudowy rozproszonej; renaturyzacja rzek i zbiorników wodnych; wdrażanie dobrych praktyk rolniczych minimalizujących produkcję zanieczyszczeń z wykorzystaniem rozwiązań biotechnologicznych i ekohydrologicznych; tworzenie wysokoefektywnych stref ekotonowych systemu rzecznego i zbiorników retencyjnych.
3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody, m.in. poprzez: • poprawę zdolności retencyjnych, w tym m.in. zwiększanie naturalnej retencji oraz przywracanie naturalnych warunków przepływu za pomocą wprowadzania zalesień i zadrzewień; ograniczenie przeznaczania gruntów leśnych na cele nieleśne; stosowanie rozwiązań służących spowalnianiu spływu wód; ochrona obszarów źródliskowych, terenów podmokłych, zbiorników wodnych; odtwarzanie i ochrona mokradeł oraz starorzeczy; budowa małych i średnich obiektów retencjonujących wodę (w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych); odtwarzanie zdolności retencji dolinowej/ korytowej; zagospodarowanie wód opadowych w miejscu ich powstawania, budowa i rozwój systemów odwodnienia ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań powtórnego wykorzystania wód, • prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej, w tym wdrażanie najnowszych technologii agrotechnicznych, stosowanie upraw roślin bardziej odpornych na susze; przebudowa systemów melioracyjnych odwadniających na odwadniająco-nawadniające wraz z uwzględnieniem systemu małej retencji; odtwarzanie urządzeń piętrzących[217]; zachowanie trwałych użytków zielonych i uprawa międzyplonów; utrzymywanie istniejących oraz tworzenie nowych ostoi różnorodności biologicznej (m.in. miedze, sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych); zastosowanie Internety Rzeczy; redukcja emisji gazów cieplarnianych ze źródeł rolniczych.
3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych, m.in. poprzez: • rozwój infrastruktury przeciwzagrożeniowej, w tym m.in.: budowa i modernizacja kanalizacji deszczowej (wraz ze zwiększaniem retencji podziemnej), systemu łączności i monitoringu wczesnego ostrzegania (w tym m.in. lotniczego), • doposażanie sprzętowe służb usuwających skutki zjawisk ekstremalnych, m.in. opadów śniegu, wichur, powodzi, pożarów, • realizację inwestycji przeciwpowodziowych, m.in. budowa i modernizacja obiektów hydrotechnicznych, w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych[218] i innych urządzeń wodnych, ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych, rozbudowa magazynów przeciwpowodziowych, racjonalne gospodarowanie obszarami zagrożenia powodziowego,

[217] m.in. zgłoszonych przez Marszałka Województwa Łódzkiego do projektu Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy.
[218] m.in. inwestycji wynikających z Założeń do Programu przeciwdziałania niedoborowi wody na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030 (M.P. z dnia 4 października 2019 r., poz. 941) oraz projektu Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy.

- realizację inwestycji przeciwpożarowych, m.in. budowa i modernizacja obiektów obserwacyjnych, dojazdów pożarowych i punktów czerpania wody, budowa zbiorników retencyjnych o funkcji przeciwpożarowej.

Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu

Antropogeniczne zmiany środowiska, w tym m.in. presja urbanizacyjna, są zagrożeniem dla krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Istotą skutecznej ochrony i właściwego kształtowania przestrzeni powinno być zachowanie powiązań pomiędzy walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi oraz kulturowymi. Utrzymanie wartości krajobrazu kulturowego będzie wymagać szeregu działań ochronnych, zwłaszcza ukierunkowanych na **zachowanie kompletności i integralności zasobu**. W odniesieniu do zdegradowanych zasobów dziedzictwa kulturowego kluczowe znaczenie będzie mieć **realizacja procesów rewitalizacji**, zmierzających do przywracania funkcji użytkowych, w tym m.in. kulturalnych, turystycznych i rekreacyjnych. W rewaloryzacji przestrzeni miejskiej istotną rolę odgrywać będą działania w zakresie wprowadzania elementów zieleni.

W zakresie ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych najistotniejszym działaniem zapewniającym osiągnięcie założonego celu będzie powiększenie oraz **uspójnienie regionalnego systemu obszarów chronionych**, co zapewni jego powiązanie z systemem krajowym i międzynarodowym oraz w pewnym stopniu ograniczy presję urbanizacyjną. Istotną rolę odgrywać będą działania sprzyjające ochronie, wzbogacaniu i odtwarzaniu różnorodności biologicznej, które zminimalizują ryzyko degradacji obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Zachowanie i poprawa jakości zasobów przyrodniczo-krajobrazowych są zasadniczymi czynnikami wpływającymi na atrakcyjność turystyczną województwa. W kształtowaniu turystycznej marki województwa istotne będzie **racjonalne wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych** na potrzeby turystyki zrównoważonej i rekreacji. Rozwijać się będzie również branża turystyki zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej) wykorzystującej potencjał zasobów wód termalnych i leczniczych. Tworzenie regionalnego systemu obszarów chronionych nie utrudni powstawania na tych terenach ekologicznych tras i szlaków turystycznych z niezbędną infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną. Równocześnie podnoszenie standardów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej będzie korzystnie wpływać na rozwój tzw. „przemysłu czasu wolnego" skierowanego do wszystkich grup wiekowych.

W zakresie kształtowania krajobrazu oraz zwiększania potencjału przyrodniczego jednym z istotnych działań będzie **aranżowanie terenów zieleni o wysokich walorach użytkowych, estetycznych oraz edukacyjnych**. Wprowadzanie elementów zieleni będzie odgrywać ważną rolę w rewaloryzacji przestrzeni, zwłaszcza miejskiej, i wpłynie na poprawę adaptacyjności do zmian klimatu obszarów o intensywnej zabudowie. Wielofunkcyjne ogrody i parki staną się atrakcyjnym miejscem dla rodzinnego i aktywnego wypoczynku, a wprowadzanie elementów błękitno-zielonej infrastruktury, w tym zielonych enklaw (zielone podwórka i przedogródki, ogrody społeczne, zielone dachy i ściany, zielone przystanki) przyczyni się do stworzenia estetycznej i przyjaznej przestrzeni. Priorytetem w zakresie kształtowania terenów zieleni będzie tworzenie Zielonych Sieci.

Odpowiedzialne i **zrównoważone kształtowanie przestrzeni** z poszanowaniem wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w którym nacisk kładzie się m.in. na minimalizację negatywnej ingerencji człowieka w krajobraz, ograniczanie i niwelowanie zjawiska urbanizacji oraz rosnącego chaosu przestrzennego, będą determinantą wysokiej jakości krajobrazu, a tym samym jakości życia ludzi. Atrakcyjność krajobrazu i jakość środowiska przyrodniczego będą współdecydować o wartości rynkowej przestrzeni, nieruchomości i wartości majątku narodowego w długiej perspektywie trwania.

Kierunki działań i działania:

3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem pomników historii, zabytków reprezentatywnych[219], historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów

[219] Zgodnie z wykazem zawartym w obowiązującym Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023 oraz kolejnych jego edycjach.

dziedzictwa m.in. poprzemysłowego, związanego z komunikacją[220], sakralnego, rezydencjalnego[221], filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego,

- wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe,
- inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury (zgodnej z tradycją lokalną) wpisanej w kontekst krajobrazowy.

3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m.in. poprzez:

- utworzenie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych (SOCh), utrzymanie ochrony jego istniejących elementów, weryfikację obszarów chronionego krajobrazu o nieuporządkowanym statusie prawnym oraz powoływanie nowych i zwiększanie powierzchni obszarów objętych ochroną prawną,
- przeciwdziałanie i niwelowanie procesów niekontrolowanej suburbanizacji oraz postępującego chaosu przestrzennego,
- ochronę, wzbogacanie, odtwarzanie i monitoring różnorodności biologicznej, utrzymanie istniejących form ochrony przyrody spoza SOCh oraz powoływanie nowych, utrzymanie i kształtowanie ostoi najwyższej różnorodności biologicznej, renaturyzację ekosystemów zdegradowanych, restytucję zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, kontrolę i ograniczanie ekspansji gatunków inwazyjnych, stworzenie kompleksowego monitoringu krajobrazowego,
- wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem m.in. turystyki: aktywnej, poznawczej, ekologicznej, edukacyjnej, rodzinnej, zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej).

3.2.3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni m.in. takie jak:

- ogrody rekreacyjno-sportowe (wraz z takimi obiektami jak m.in. place zabaw, boiska, kameralne stadiony lokalne, mini amfiteatry, siłownie na świeżym powietrzu, korty tenisowe, skateparki, kąpieliska, stoki narciarskie i lodowiska),
- ogrody owocowe (np. sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych, winnice),
- ogrody edukacyjne (np. ogrody botaniczne, arboreta, ogrody tematyczne, ogrody historyczne, ogrody popularno-naukowe, ogrody sensoryczne, ogrody zoologiczne),
- zabytkowe formy zieleni (np. przy obiektach rezydencjalnych i sakralnych),
- zielone enklawy (np. zielone podwórka i przedogródki, ogrody społeczne, łąki kwietne, parki „kieszonkowe", „zielone dachy", „zielone przystanki", „zielone ściany") wraz z elementami uzupełniającymi tereny zieleni (np. pasieki na dachach, budki dla ptaków),
- Zielone Sieci rozumiane jako połączenia ogrodów o różnorodnych funkcjach drogami rowerowymi, ścieżkami dla pieszych wzbogacone infrastrukturą turystyczną, np. wiaty turystyczne i punkty widokowe.

Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej

Rozwój i **dopełnienie strategicznego układu transportowego województwa,** szczególnie w ramach transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, stanowi jedno z kluczowych wyzwań zwiększających atrakcyjność i dostępność województwa, przyczyniających się do wzmacniania powiązań międzyregionalnych

[220] Elementy komunikacyjnej infrastruktury technicznej (kolejowej, tramwajowej, drogowej) – liniowe i punktowe, m.in. kolejki wąskotorowe, mosty, dworce.
[221] Założenia pałacowo- i dworsko-parkowe.

oraz pozwalających na pełne zdyskontowanie położenia województwa w kraju i Europie. Istotą dobrze i efektywnie funkcjonującego systemu transportowego wychodzącego naprzeciw najważniejszym wyzwaniom i sprzyjającego rozwojowi Łódzkiego jest rozwinięta, **zintegrowana i nowoczesna infrastruktura transportowa**, wspierana odpowiednimi działaniami organizacyjnymi oraz skutecznie zarządzana.

Kluczowym aspektem wydajnego systemu transportowego służącym osiągnięciu założonego celu będzie **zwiększenie dostępności drogowej** realizowane m.in. dzięki dopełnieniu strategicznego układu drogowego województwa i zdyskontowaniu jego przebiegu poprzez zapewnienie sprawnych połączeń z węzłami, realizacji nowych węzłów drogowych i obwodnic oraz podniesieniu standardów technicznych dróg publicznych. Pozwoli to na włączenie województwa w system połączeń krajowych i europejskich (szczególnie w kontekście Centralnego Portu Komunikacyjnego) oraz wzmocni spójność wewnętrzną zapewniając komfortowe przemieszczanie się, poprawę bezpieczeństwa i płynności ruchu. Kolejnym kluczowym elementem dla realizacji celu będzie **włączenie województwa w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie jego dostępności kolejowej**. Zostanie to osiągnięte dzięki inwestycjom w rozbudowę układu kolejowego i infrastruktury punktowej, w tym realizację systemu **ciągów[222] stanowiących dojazd do Centralnego Portu Komunikacyjnego**, m.in. linii **Kolei Dużych Prędkości (KDP[223]),** po której prowadzony będzie również szybki ruch regionalny. Rozwój i poprawa jakości infrastruktury oraz eliminacja „wąskich gardeł", w tym udrożnienie węzłów kolejowych (m.in. Łódzkiego Węzła Kolejowego), a także włączenie wąskotorowych linii kolejowych w obsługę obszarów wykluczonych komunikacyjnie oraz zwiększanie oferty pasażerskiej na liniach z dominującym ruchem towarowym, stworzy realną konkurencję dla indywidualnego transportu samochodowego i przyczyni się do zwiększenia udziału kolei w przewozach pasażerskich, zarówno w podróżach krajowych, jak i regionalnych[224]. W obliczu dalszego dynamicznego wzrostu popytu na pasażerskie przewozy lotnicze, po ustąpieniu pandemii COVID-19, kluczowe będzie podjęcie działań dla **zwiększenia dostępności lotniczej województwa.** Szczególnie ważny w kontekście międzykontynentalnego zasięgu połączeń będzie hub lotniczy w Centralnym Porcie Komunikacyjnym. Do czasu jego powstania obsługę lotniczą regionu zapewni PL Łódź, który po realizacji CPK będzie pełnić rolę rezerwową w zakresie lotów krajowych, czarterowych, biznesowych.

System transportowy należy rozwijać w kierunku bardziej **zrównoważonym i ekologicznym**, przy jednoczesnym zastosowaniu nowoczesnych technologii podnoszących jego efektywność oraz dążeniu do **przesunięcia modalnego** na rzecz rozwoju nowoczesnych, zintegrowanych i przyjaznych środowisku środków transportu. W związku z tym istotne będzie **stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym**, w ramach którego zakłada się realizację inwestycji podnoszących jakość infrastruktury, w tym zintegrowanych węzłów przesiadkowych, infrastruktury liniowej i punktowej. Dodatkowo dla zachęcenia podróżnych kluczowe będą inwestycje w nowoczesny park taborowy (autobusowy, tramwajowy i kolejowy) uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnościami i o ograniczonych możliwościach poruszania się.

Przyjmuje się, że m.in. rozbudowa układu kolejowego, w tym linii prowadzących do terminali, rozwój terminali intermodalnych i stworzenie odpowiednich warunków inwestycyjnych, przyczynią się do **zwiększenia intermodalności transportu towarowego i rozwoju usług logistycznych**, a w konsekwencji do wzrostu gospodarczego i konkurencyjności województwa, przedsiębiorczości i zatrudnienia, umacniając wysoką pozycję województwa w branży logistycznej. Kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju będzie miała współpraca podmiotów branży transportowo-logistycznej, tak aby w pełni wykorzystać potencjał dotychczasowego doświadczenia na rzecz efektu synergii.

[222] Ciągi – elementy kolejowego sytemu transportowego, opartego na układzie piasta – szprychy (Hub&Spoke), przebiegające promieniście do miejsc docelowych od głównego węzła transportowego (hubu), którym będzie Centralny Port Komunikacyjny.

[223] Koleje Dużych Prędkości – podsystem kolejowych przewozów pasażerskich charakteryzujący się znacznie większą prędkością handlową pociągów niż pozostałe rodzaje przewozów: linie zbudowane specjalnie dla dużych prędkości, pozwalające na osiąganie prędkości równej lub większej niż 250 km/h, linie o standardzie dostosowanym do dużych prędkości, pozwalające na osiąganie prędkości rzędu 200 km/h.

[224] Zgodnie z Koncepcją CPK, poza pociągami KDP, po nowych liniach kolejowych będzie możliwość prowadzenia ruchu o charakterze regionalnym, dzięki czemu możliwe będzie wykreowanie szybkich połączeń o charakterze regionalnym, łączących Łódź z m.in. Wieruszowem, Sieradzem, Łowiczem i Skierniewicami.

Kierunki działań i działania:

3.3.1. Zwiększenie dostępności drogowej województwa, m.in. poprzez:

- dopełnienie strategicznego układu drogowego wraz z realizacją sprawnych powiązań z węzłami, w tym m.in. wspieranie: budowy, przebudowy i rozbudowy autostrad i dróg ekspresowych; budowy nowych węzłów drogowych; budowy nowych i dostosowania do odpowiednich standardów istniejących odcinków dróg dojazdowych do węzłów, szczególnie w rejonie Łodzi,
- rozwój i poprawę parametrów technicznych dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w tym m.in. wspieranie: budowy, przebudowy i rozbudowy dróg i obiektów mostowych (w tym inwestycji zwiększających bezpieczeństwo ruchu drogowego); budowy obwodnic; wdrażania inteligentnych systemów transportowych[225] (np. system sterowania ruchem, informacja drogowa itp.).

3.3.2. Włączenie w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie dostępności kolejowej województwa, m.in. poprzez:

- budowę i rozbudowę linii kolejowych stanowiących ciągi doprowadzające do Centralnego Portu Komunikacyjnego, w tym m.in. budowę nowej linii kolei dużych prędkości Warszawa – Centralny Port Komunikacyjny – Łódź – Wrocław/Poznań, umożliwiającej prowadzenie szybkiego ruchu regionalnego,
- rozwój kluczowych elementów układu kolejowego, w tym m.in. wspieranie: poprawy parametrów technicznych istniejących linii kolejowych (np. elektryfikacji linii, eliminacji „wąskich gardeł"); budowy nowych linii kolejowych (np. Bełchatów – Wieluń, Łódź – Piotrków Trybunalski / Bełchatów, Skierniewice – Rawa Mazowiecka); budowy i modernizacji infrastruktury punktowej (np. stacji i przystanków kolejowych oraz przejazdów drogowo-kolejowych, w tym realizacja rozwiązań bezkolizyjnych); wdrażania inteligentnych systemów transportowych (np. ERTMS[226]).

3.3.3. Zwiększenie dostępności lotniczej województwa, m.in. poprzez:

- wspieranie realizacji Centralnego Portu Komunikacyjnego,
- zapewnienie połączeń lotniczych krajowych i międzynarodowych.

3.3.4. Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym, m.in. poprzez:

- poprawę jakości infrastruktury publicznego transportu zbiorowego, infrastruktury uwzględniającej potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności osób z niepełnosprawnościami i starszych, w tym m.in. wspieranie: doposażenia i realizacji zintegrowanych węzłów przesiadkowych (wraz z systemami parkingów Park&Ride i Bike&Ride[227] oraz powiązaniami funkcjonalno-przestrzennymi z siecią komunikacyjną); modernizacji dworców autobusowych i kolejowych; budowy i przebudowy infrastruktury tramwajowej (w tym o charakterze aglomeracyjnym); tworzenia infrastruktury i rozwiązań organizacyjnych dla uprzywilejowania zbiorowej komunikacji miejskiej; wdrażania inteligentnych systemów transportowych (w tym sterowania ruchem),
- rozwój parku taborowego, w tym m.in. wspieranie: zakupu nowoczesnego zero- lub niskoemisyjnego taboru (np. o alternatywnych źródłach napędu) autobusowego, tramwajowego i kolejowego uwzględniającego wymogi osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych,
- wzmocnienie systemu połączeń publicznym transportem zbiorowym, w tym m.in. wspieranie: rozwoju siatki połączeń i zwiększania częstotliwości kursowania; koordynacji rozkładów jazdy; integracja taryfowo-biletowa.

[225] Inteligentne Systemy Transportowe (ITS) – szeroki zbiór różnorodnych narzędzi bazujących na technologii informatycznej, komunikacji bezprzewodowej i elektronice pojazdowej, umożliwiających sprawne i efektywne zarządzanie infrastrukturą transportową oraz sprawną obsługę podróżnych. W takich systemach funkcjonowanie transportu jest w wysokim stopniu wspierane zintegrowanymi rozwiązaniami pomiarowymi (czujniki, sensory), telekomunikacyjnymi, informatycznymi i informacyjnymi, a także automatycznego sterowania.

[226] ERTMS (ang. European Rail Traffic Management System) – Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym – projekt ujednoliconego systemu sterowania ruchem kolejowym, który ma zapewnić interoperacyjność transportu kolejowego.

[227] Bike&Ride (B&R) – system parkingów dla rowerów, który umożliwia bezpieczne pozostawienie swojego roweru i kontynuację dalszej podróży przy użyciu publicznego transportu zbiorowego.

3.3.5. Zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwój usług logistycznych, m.in. poprzez:

- rozwój terminali intermodalnych, w tym m.in. wspieranie: rozbudowy istniejących terminali intermodalnych; budowy nowych obiektów; doposażenia, np. w systemy informatyczne usprawniające funkcjonowanie terminali,
- kształtowanie warunków inwestycyjnych dla rozwoju logistyki w strefie oddziaływania sieci TEN-T i w strategicznych rejonach rozwoju funkcji logistycznych, w tym m.in. wspieranie: przygotowania terenów inwestycyjnych; budowy i rozbudowy parków magazynowych.

Cel operacyjny 3.4. Nowoczesna energetyka w województwie

Zakłada się, że zmiany systemu energetycznego w województwie do 2030 r. oraz docelowo do 2050 r. polegać będą na stopniowym ograniczaniu produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych i przechodzeniu na produkcję energii opartej na niskoemisyjnych, innowacyjnych źródłach, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego w krajowym bilansie produkcji energii i odpowiedzialności społecznej. Kompleks Energetyczny Bełchatów będzie pełnił stabilizującą rolę w systemie elektroenergetycznym przy znacznie niższej emisji dwutlenku węgla do momentu osiągnięcia udziału energii alternatywnej pokrywającego zapotrzebowanie. W procesie systemowych przemian rozwijana będzie energetyka rozproszona i prosumencka pochodząca z OZE (m.in. klastry energii i spółdzielnie energetyczne), w tym lepiej wykorzystany zostanie potencjał m.in. dla geotermii i fotowoltaiki. Niestabilność produkowanej energii z OZE wymagać będzie realizacji magazynów energii.

Rezygnacja z węgla jako głównego źródła produkcji energii spowoduje znaczny ubytek mocy wytwórczej w Elektrowni Bełchatów, której zastąpieniu nie sprostają elektrownie wykorzystujące OZE. Zgodnie z Polityką Energetyczną Państwa do roku 2040 przyjmuje się zatem możliwość zlokalizowania po 2033 r. elektrowni jądrowej w rejonie Bełchatowa, co umożliwi zaspokojenie rosnących potrzeb energetycznych.

Niezwykle ważnym elementem zapewnienia stabilności energetycznej w województwie jest również **rozwój elektroenergetycznych sieci** przesyłowych i dystrybucyjnych wraz z elementami węzłowymi. Przyjmuje się, że **modernizacje sieci elektroenergetycznych** polegać będą na **stosowaniu inteligentnych systemów**, wykorzystujących nowoczesne oraz innowacyjne rozwiązania i urządzenia do sterowania, regulacji i zabezpieczenia sieci. Przyczynią się one do zmniejszenia awaryjności sieci i strat energii na przesyle, spowodują oszczędności w źródłach wytwarzania energii poprzez możliwość wytwarzania mniejszej jej ilości przy takim samym zapotrzebowaniu. Nadwyżki produkowanej energii elektrycznej mogą być magazynowane poprzez przetwarzanie w inne formy energii (np. ciepło – power to heat[228] lub paliwa gazowe – power to gas[229]). Na bezpieczeństwo energetyczne województwa wpływ będą miały również **rozwój i modernizacja sieci gazociągów przesyłowych i dystrybucyjnych**. Zakłada się, że podjęte działania w dziedzinie gazyfikacji koncentrować się będą na podnoszeniu ciśnienia i zwiększaniu średnicy gazociągów, jak również dywersyfikacji kierunków dostaw gazu. Ponadto rozwój **sieci gazowych** powinien dążyć do wprowadzania systemów **inteligentnych,** polegających m.in. na podwyższeniu poziomu automatyzacji i monitoringu, wdrażaniu nowych rozwiązań technologicznych, podwyższaniu bezpieczeństwa oraz wprowadzaniu opomiarowania w czasie rzeczywistym, jak również wprowadzeniu możliwości transportu innych paliw gazowych niż gaz ziemny: biometan, syntetyczny metan, gaz z pokładów węglowych oraz wodór. Problemem pozostaje nieopłacalność ekonomiczna budowy sieci gazowej na obszarach wiejskich.

Kierunki działań i działania:

3.4.1. Rozwój strategicznego systemu elektroenergetycznego, m.in. poprzez:

- wdrażanie niskoemisyjnych, innowacyjnych rozwiązań w produkcji energii, np. wytwarzania wodoru (dla sektora energetycznego i transportowego), syntezy wodoru z dwutlenkiem węgla i wykorzystanie powstałego metanu do produkcji energii elektrycznej,
- wspieranie budowy i rozbudowy instalacji do spalania paliw ze źródeł odnawialnych w sektorze energetycznym oraz technologii ich wytwarzania,

[228] Power to heat – to technologia wykorzystująca nadwyżki energii elektrycznej do produkcji ciepła (pompy ciepła).
[229] Power to gas – to technologia wykorzystująca nadwyżki energii elektrycznej do produkcji paliwa gazowego poprzez procesy elektrolizy (wodór) i metanizacji (metan).

• utrzymanie i rozbudowę systemu elektroenergetycznego, w tym m.in. wspieranie: budowy inteligentnych stacji i sieci elektroenergetycznych *(smart grids);* rozbudowy i modernizacji istniejących stacji i sieci elektroenergetycznych (z uwzględnieniem *smart grids*), • utrzymanie produkcji energii w Elektrowni Bełchatów do czasu zmiany miksu energetycznego, • wspieranie budowy instalacji do pozyskiwania energii z OZE (m.in. geotermia, fotowoltaika), • wspieranie budowy magazynów energii, w tym m.in. magazynowanie poprzez zamianę na inne formy energii, • wspieranie rozwoju energetyki prosumenckiej i rozproszonej, • wspieranie tworzenia klastrów energii lub spółdzielni energetycznych, • wspieranie badań umożliwiających pozyskiwanie energii z OZE.
3.4.2. Rozwój strategicznego[230] systemu gazowego, m.in. poprzez: • wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji gazociągów wysokiego ciśnienia, w tym m.in. wspieranie budowy sieci inteligentnych, • wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji stacji gazowych wysokiego ciśnienia, w tym m.in. wspieranie budowy sieci inteligentnych.

Cel operacyjny 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami

W gospodarce odpadami przyjmuje się ukierunkowanie działań na ochronę środowiska przed zanieczyszczaniem odpadami, przede wszystkim zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, poprzez propagowanie działań zapobiegających ich powstawaniu, następnie wykorzystywanie odpadów jako źródła cennych surowców, co prowadzić będzie do ochrony wyczerpujących się zasobów naturalnych. Służą temu założenia **Gospodarki Obiegu Zamkniętego** (GOZ), której głównym celem jest zapobieganie powstawaniu odpadów m.in. poprzez rozwój technologii surowcooszczędnych. Zakłada się **usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania odpadów** oraz **systemu selektywnej zbiórki odpadów** przy uwzględnieniu optymalizacji rozwiązań logistycznych i ekonomizacji odzysku surowców[231] oraz zwiększenie nadzoru nad odbiorem odpadów w celu poprawy jakości uzyskiwanych surowców wtórnych. W gospodarce komunalnymi osadami ściekowymi powstającymi w oczyszczalniach w procesie oczyszczania ścieków zakłada się dążenie do maksymalizacji stopnia wykorzystania zawartych w nich substancji biogennych jako cennych surowców m.in. dla rolnictwa, przy jednoczesnym spełnieniu wszystkich wymogów dotyczących bezpieczeństwa sanitarnego, chemicznego i środowiskowego (realizacja m.in. w ramach KPOŚK). Działania te przełożą się na minimalizowanie ilości składowanych odpadów, tym samym liczby składowisk, a docelowo wyeliminowanie składowania odpadów podlegających recyklingowi oraz biodegradacji.

Dodatkowo zakłada się minimalizowanie skutków zanieczyszczenia środowiska odpadami poprzez **rekultywację zamkniętych składowisk** oraz **likwidację miejsc nielegalnego deponowania odpadów** (tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk oraz zdegradowanych terenów poprzemysłowych). Zakłada się również usprawnienie systemu unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Na terenie województwa łódzkiego zakłada się zwiększenie skuteczności usuwania odpadów zawierających azbest, w ramach „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032". Kontynuowana będzie inwentaryzacja wyrobów z azbestu oraz ich unieszkodliwianie poprzez deponowanie na rozbudowanych i wybudowanych w tym celu składowiskach.

Kierunki działań i działania:

3.5.1. Rozwój infrastruktury w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, m.in. poprzez: • usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych lub pozostałości z przetwarzania tych odpadów, instalacji do przetwarzania bioodpadów oraz instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych lub odpadów

[230] Obejmuje przesyłowe gazociągi wysokiego ciśnienia.

[231] Ekonomizacja gospodarowania odpadami komunalnymi jest jednym z celów pakietu KE gospodarki o obiegu zamkniętym – tworzenia mechanizmów umożliwiających osiąganie efektów synergii pomiędzy celami ekologicznymi i gospodarczymi (źródło: „System gospodarowania odpadami opakowaniowymi w Polsce wobec wyzwań projektu gospodarki o obiegu zamkniętym" – Analiza Instytutu Sobieskiego nr 78, W-wa, styczeń 2016 r.

pochodzących z przetwarzania odpadów komunalnych z odzyskiem energii, poprzez ich budowę, rozbudowę i modernizację, • dostosowanie systemu odbioru odpadów komunalnych do wymogów gospodarki cyrkularnej, w tym m.in. wspieranie budowy, rozbudowy, modernizacji: punktów odbioru selektywnie zbieranych odpadów, punktów napraw uszkodzonych urządzeń; sortowni i stacji przeładunkowych odpadów komunalnych oraz rozwoju systemu kaucyjnego w odniesieniu do opakowań, • usprawnienie oczyszczalni ścieków komunalnych w zakresie modyfikacji metod przeróbki komunalnych osadów ściekowych.
3.5.2. Zmniejszanie negatywnego wpływu odpadów na środowisko, m.in. poprzez: • rekultywację nieczynnych składowisk odpadów innych niż komunalne, w tym niebezpiecznych, • rekultywację zamkniętych składowisk odpadów komunalnych, • usprawnienie systemu unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych, • likwidację miejsc nielegalnego deponowania odpadów, w tym. m.in. inwentaryzacja oraz monitoring tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk poeksploatacyjnych oraz zdegradowanych terenów poprzemysłowych.
3.5.3. Poprawa skuteczności oczyszczania województwa z azbestu, m.in. poprzez: • rozbudowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest, • budowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest, • wsparcie działań na rzecz skutecznego usuwania azbestu.

Cel operacyjny 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych

Dostępność i jakość technologii cyfrowych warunkuje zarówno poziom życia mieszkańców, jak i sprawne funkcjonowanie i rozwój gospodarki. W obliczu dynamicznie rosnącego zapotrzebowania na technologie cyfrowe najistotniejsze jest wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości **dostępu do Internetu szerokopasmowego** o wysokich przepustowościach. W związku z tym przewiduje się **rozbudowę światłowodowej sieci telekomunikacyjnej** oraz **sieci komórkowej 3G, 4G, w szczególności budowę 5G.** W kontekście rozwoju sieci kluczowe będzie zapewnienie bezpieczeństwa jej użytkowania oraz **rozwój publicznych punktów dostępowych** (wi-fi), umożliwiający szersze korzystanie **e-usług** przez mieszkańców.

Kierunki działań i działania:

3.6.1. Rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury teleinformatycznej, m.in. poprzez: • wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy liniowych elementów sieci światłowodowych wraz z węzłami dostępowymi, • wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy infrastruktury 3G i 4G (LTE), • wspieranie budowy infrastruktury 5G.
3.6.2. Rozwój, wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych e-usług, w tym m.in.: • budowa systemów umożliwiających realizację e-usług, w tym m.in. systemu e-zdrowia oraz usług telemedycznych, e-szkolnictwa, systemów obsługi obywateli i przedsiębiorców, • realizacja programów wspierających ludność w korzystaniu z e-usług, • wsparcie realizacji działań z zakresu cyberbezpieczeństwa i ochrony sieci, • rozwój publicznych sieci Wi-Fi.

CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNIE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANE WOJEWÓDZTWO

Warunkiem skutecznej realizacji zamierzeń i celów rozwoju jest sprawna sfera zarządzania rozwojem, dzięki której Strategia nie pozostaje martwym zbiorem nierealizowanych postulatów. Zarządzanie województwem powinno być przy tym **efektywne**, to znaczy, że rezultat podjętych działań powinien być uzyskany przy możliwie niskich i racjonalnych kosztach. Służą temu działania podnoszące kompetencje administracji, rozwijanie bazy wiedzy o regionie oraz optymalizacja procedur. Podniesieniu efektywności zarządzania rozwojem sprzyjać będzie również szersze wykorzystanie **nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych** niezbędnych do tworzenia e-administracji, w tym m.in. w relacji z mieszkańcami i innymi samorządami oraz do tworzenia baz danych.

W rezultacie szerokiego wykorzystania nowoczesnych technologii, zwiększenia profesjonalizacji kadr oraz dzięki sprawnym i przejrzystym procedurom powstanie **przyjazna dla obywateli administracja**[232].

W związku z obecnym zagrożeniem COVID-19 i możliwością pojawienia się zagrożeń epidemiologicznych w przyszłości kluczowe staje się zapewnienie współpracy służb na wypadek epidemii, integrowanie systemów łączności i zarządzania pomiędzy służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i ratownictwo, odpowiednie wyposażenie służb ratowniczych, edukacja społeczeństwa w zakresie postaw i nawyków zwiększających bezpieczeństwo.

Istotnym elementem **odpowiedzialnego** zarządzania jest wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Administracja publiczna powinna lepiej wykorzystywać istniejące instrumenty zlecania zadań publicznych z uwzględnieniem aspektów ekologicznych **(zielone zamówienia)** oraz **klauzul społecznych**.

Kluczowego znaczenia nabiera **współpraca** wszystkich interesariuszy Strategii, w tym w szczególności na linii samorząd województwa – samorządy lokalne, sprzyjając realizacji zintegrowanych projektów. Niezbędne jest zatem podejmowanie działań zachęcających jednostki samorządu, sektora prywatnego i partnerów społecznych do kooperacji oraz promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy. Współpraca samorządów przyczyni się do podniesienia efektywności i optymalizacji kosztów realizowanych projektów i świadczonych usług publicznych. Realizacji Strategii sprzyjać będzie także budowanie partnerstw w zakresie **współpracy ponadregionalnej i międzynarodowej**.

Niezwykle ważnym elementem zarządzania jest **kształtowanie przestrzeni województwa w sposób zrównoważony**, tj. umożliwiający wykorzystanie jej potencjału dla zwiększania konkurencyjności gospodarczej województwa, podnoszenia jakości życia przy zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych oraz niwelowaniu zdiagnozowanych barier i nierówności rozwojowych. Gminy posiadają najważniejsze kompetencje w zakresie gospodarowania przestrzenią, opracowując studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, stanowiące akt prawa miejscowego. Ponadto narzędziem służącym uzyskaniu pożądanego stanu przestrzeni będzie wykonanie audytu krajobrazowego ze wskazaniem krajobrazów priorytetowych. Dla racjonalnego kształtowania przestrzeni konieczna jest koordynacja procesów planowania i współpraca wszystkich podmiotów, których interesy w tej przestrzeni są realizowane.

Oczekiwanym rezultatem podejmowanych działań będzie unowocześniona administracja, podniesione kompetencje pracowników, zintegrowany system planowania i zarządzania rozwojem, podniesienie poziomu bezpieczeństwa publicznego, efektywniejsze wykorzystanie środków UE oraz racjonalne gospodarowanie przestrzenią. Rozwój współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego, przedsiębiorcami, uczelniami i mieszkańcami przyczyni się do efektywnej realizacji założonych celów rozwojowych, wzmocnienia konkurencyjności, podniesienia jakości życia oraz aktywizacji mieszkańców.

Kierunki działań i działania:

a. Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli, m.in. poprzez:

- wspieranie szkoleń dla pracowników administracji samorządowej, wspieranie warsztatowego systemu wypracowywania wspólnych dla zespołów gmin i powiatów projektów i mechanizmów ich realizacji,
- upowszechnienie wsparcia eksperckiego, rozwijanie systemowej współpracy ze środowiskiem naukowym, biznesowym i społecznym oraz wymianę dobrych praktyk dla jednostek samorządu terytorialnego,
- podnoszenie kompetencji w zakresie stosowania ustawy prawo zamówień publicznych, w szczególności w zakresie zamówień odpowiedzialnych społecznie i „zielonych zamówień" oraz ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym,
- podnoszenie kompetencji w zakresie planowania zintegrowanego, przestrzennego i strategicznego.

[232] Jedną z trzech rekomendacji sformułowanych w regionalnej Analizie wąskich gardeł dyfuzji innowacji jest „Zwrot w kierunku przyjaznej administracji publicznej".

b. Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem, m.in. poprzez:

- upowszechnienie wśród samorządów stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia,
- zwiększenie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu procesami rozwojowymi i kryzysowymi, komunikacji z mieszkańcami i przedsiębiorcami oraz dla realizacji zadań w formie zdalnej,
- cyfryzację zasobów instytucji publicznych,
- tworzenie i aktualizację baz danych, w tym m.in. systemów informacji przestrzennej oraz geodezyjnych rejestrów publicznych,
- prowadzenie kampanii promocyjnych na stronach Samorządu Wojewódzkiego, w tym także z wykorzystaniem serwisów społecznościowych,
- wsparcie instytucjonalne i poprawa bezpieczeństwa mieszkańców, integracja systemów zarządzania i wymiany informacji,
- wzmacnianie pozycji jednostek prowadzących monitoring sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa, w tym Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Województwa Łódzkiego.

c. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa samorządów, m.in. poprzez:

- promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy w ramach realizacji Strategii i projektów, w tym tworzenie platform wymiany wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk, wprowadzanie mechanizmów zachęcających samorządy do współpracy i realizacji przedsięwzięć rozwojowych, integrujących źródła finansowania jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów,
- uczestniczenie w sieciach współpracy między samorządami różnych szczebli na gruncie krajowym i międzynarodowym oraz realizacji międzyregionalnych i międzynarodowych projektów,
- stymulowanie gospodarki regionalnej poprzez odpowiednie wykorzystanie środków publicznych, m.in. stosując klauzule zielonych zamówień publicznych,
- promowanie i wdrażanie modelowych rozwiązań rewitalizacyjnych, integrujących aspekty społeczne, gospodarcze i techniczno-przestrzenne oraz angażujących możliwie duże grono interesariuszy: samorządowców, przedsiębiorców, naukowców, mieszkańców i społeczników,
- rozwój współpracy sektora publicznego z sektorem prywatnym (partnerstwo publiczno-prywatne) oraz sektora publicznego z sektorem pozarządowym, w tym promowanie lokalnych partnerstw na rzecz innowacyjnego rozwoju,
- inicjowanie i koordynowanie współpracy na rzecz budowania marki i promocji regionu łódzkiego,
- włączenie społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacji pozarządowych w proces zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym, w tym wykorzystanie instrumentu LEADER/RLKS,
- zapewnienie współpracy służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo epidemiologiczne oraz ich odpowiednie wyposażenie.

d. Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego, m.in. poprzez:

- wdrażanie rozwiązań zapewniających spójność dokumentów planistycznych i strategicznych na różnych szczeblach planowania i programowania, m.in. w procesie konsultowania dokumentów,
- wspieranie gmin w procesach planowania przestrzennego i uświadamianie zagrożeń związanych z brakiem prowadzenia zrównoważonej polityki przestrzennej,
- zwiększanie skali i skuteczności ochrony krajobrazu, w tym wykorzystanie wyników audytu krajobrazowego w procesie zarządzania przestrzenią,
- wsparcie procesów zwiększających wzrost atrakcyjności przestrzeni miast i gmin, w tym w szczególności rewitalizacji, tworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych i terenów zielonych (w tym m.in. ogrodów, parków),
- wspieranie działań i inwestycji przyczyniających się do efektywnego wykorzystania terenów wskazanych pod zabudowę mieszkaniową, m.in. poprzez zagęszczanie i uzupełnianie zabudowy

na obszarach o dobrej obsłudze komunikacyjnej i wyposażonych w sieci infrastruktury technicznej, w szczególności kanalizacyjnej, • wsparcie działań i inwestycji podnoszących jakość i dbałość o ład przestrzenny, • wsparcie działań i inwestycji poprawiających jakość życia mieszkańców i warunków bytowych, • wsparcie zarządzania miastem, w tym wdrażanie systemów sterowania efektywnością energetyczną, • promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zakładającego ochronę terenów otwartych, rolniczych i leśnych przed zabudową, • zapewnienie dostępności do podstawowych i ponadlokalnych usług publicznych w szczególności na obszarach peryferyjnych.